

Нацрт

**ПРЕДЛОГ
НАЦИОНАЛНЕ СТРАТЕГИЈЕ ЗА РОДНУ
РАВНОПРАВНОСТ
ЗА ПЕРИОД ОД 2016. ДО 2020. ГОДИНЕ**

26. октобар 2015.

САДРЖАЈ

1. УВОД
2. ОПИС СТАЊА РОДНЕ РАВНОПРАВНОСТИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ
 - 2.1. Родна равноправност у породичним и партнерским односима – економија старања и расподела времена
 - 2.2. Учешће у политичком и јавном животу
 - 2.3. Родна равноправност у сфери економије
 - 2.3.1. Тржиште рада
 - 2.3.2. Предузетништво
 - 2.3.3. Пољопривреда и село
 - 2.4. Родна равноправност у систему формалног образовања
 - 2.5. Насилје над женама
 - 2.6. Родна равноправност у медијској сфери
 - 2.7. Увођење родне равноправности у јавне политике и програме
 - 2.8. Институционални механизми родне равноправности
 - 2.9. Вишеструка дискриминација и рањиве групе
 - 2.10. Анализа снага, слабости, прилика и претњи
3. УТВРЂИВАЊЕ ПРОБЛЕМА
4. ЦИЉЕВИ СТРАТЕГИЈЕ
5. ПРИМЕНА СТРАТЕГИЈЕ
 - 5.1. Одговорне институције
 - 5.2. Координација, праћење и извештавање

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Прилог 1. Извори статистичких података, извештаји, зборници мишљења и препоруке независних државних органа који штите права грађана и грађанки, преглед истраживања и студија

Прилог 2. Информација о резултатима спроведених консултација на локалу

1. УВОД

Национална стратегија за родну равноправност (у даљем тексту: Стратегија) основни је стратешки документ Републике Србије који се доноси са циљем унапређивања родне равноправности за период од 2016. до 2020. године. Стратегија се доноси на основу Устава Републике Србије („Службени гласник РС”, број 98/06) који јемчи људска права утврђена потврђеним међународним уговорима, општеприхваћеним правилима међународног права и законима (чл. 18, ст. 1), као и равноправност жена и мушкараца и развијање политике једнаких могућности (чл. 15), а забрањује дискриминацију по било ком основу, укључујући и ону по основу пола (чл. 21, ст. 3). Закон о равноправности полова („Сл. гласник РС“, бр. 104/09) обавезује све органе јавне власти да воде активну политику једнаких могућности, да прате остваривање начела равноправности засноване на полу у свим областима јавног живота и примену међународних стандарда и Уставом загарантованих права у овој области.

Усвајањем и реализацијом ове Стратегије Влада Републике Србије успоставља континуитет и потврђује решеност да истраје на путу реформи које ће обезбедити пун обим поштовања људских права, а уједно испуњава обавезе које проистичу из процеса приступања Европској унији. Усвајање ове Стратегије један је од приоритета Националног програма Републике Србије за усвајање правних тековина Европске уније (2014 – 2018). Стратегија такође исказује решеност да извршава препоруке механизма УН за људска права, који се односе на унапређење родне равноправности. У Препорукама Савета УН за људска права, након што је Република Србија прошла кроз Други циклус универзалног периодичног прегледа 30. јануара 2013. године, од 139 прихваћених препорука десет се односи на родну равноправност, а 15 препорука на спречавање насиља у породици¹. Комитет УН за економска, социјална и културна права², као и Комитет УН за људска права³, указују на потребу јачања националних механизма за родну равноправност, елиминисање родно засноване дискриминације и отклањање насиља у породици. Такође, оба Комитета су позвала Републику Србију да спроведе свеобухватне реформе ради укидања одредби и пракси које подржавају родно засновану дискриминацију, као и да спроведе посебне мере за повећање заступљености жена у државној управи, локалној самоуправи и у процесима одлучивања.

Најзад, Закон о забрани дискриминације („Службени гласник РС, бр. 22/09) обавезује државу да спроводи свеобухватне мере спречавања и заштите од вишеструке дискриминације која је описана као тежак облик дискриминације (чл. 13. т. 5). Стратегија посебно брине о елиминисању вишеструке дискриминације и побољшању положаја вишеструко дискриминисаних жена (Ромкиње, старије жене, жене са инвалидитетом, жене на селу, жене са ХИВ-ом, припаднице националних мањина, припаднице сексуалних мањина, самохране мајке, жртве родно заснованог насиља, расељена лица, мигранткиње, сиромашне жене...).

Иницијативу за израду и усвајање ове Стратегије покренуло је Координационо тело за родну равноправност Владе Републике Србије, с обзиром на то да 2015. године престаје да важи Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређење родне равноправности („Сл. гласник РС“, бр. 15/09) и пратећег Акционог плана („Сл. гласник РС“, бр. 67/10). Претходна Стратегија је утврдила целовиту и доследну политику државе са циљем елиминисања дискриминације жена, побољшања њиховог положаја и интегрисања начела равноправности полова у све области деловања институција система као једног од чинилаца

¹ Препоруке Савета за људска права А/НCR/WG.6/15/L.13.

² E/C12/SRB/CO/2 од 15. маја 2014. године поводом Другог периодичног извештаја Републике Србије о примени Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима.

³ ССРР/C/SRB/CO/2 од 24. марта 2011. године поводом Другог периодичног извештаја Републике Србије о примени Међународног пакта о грађанским и политичким правима.

модернизације и демократизације друштва. Претходном Стратегијом су биле обухваћене области које се односе на учешћа жена у изради јавних политика, доношењу одлука, привреди, као и области образовања, здравља, сузбијања насиља над женама, као и питања присутности родних стереотипа у медијима.

Налази Евалуације Акционог плана за примену Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређење родне равноправности у периоду од 2010. до 2015. године, усвојене у октобру 2015. године, указују да је учињен изванредан напредак у наведеним областима, нарочито у погледу унапређења законског оквира у области равноправног учешћа жена и мушкараца у политичком животу, антидискриминације, рада и запошљавања, затим успостављања институционалних механизма родне равноправности, унапређивања родно осетљиве статистике и повећане видљивости проблематике насиља над женама. Потврђено је да су одабране стратешке области и циљане интервенције биле релевантне, али да неке области треба да буду проширене или другачије дефинисане. Нажалост, у многим кључним областима нису постигнути жељени ефекти. Учесће жена у органима јавне власти ван законодавних тела је још увек на ниском нивоу, економски положај жена је лош, насиље над женама, укључујући феминизам, широко је распрострањено, а медијске садржаје још увек карактеришу сексизам и мизогинија. Мере запошљавања, предузетништва и економског оснаживања, као и мере за унапређивање положаја вишеструко дискриминисаних група, дале су слабе резултате. Примена Акционог плана је била фрагментисана са ограниченим хоризонталним и вертикалним димензијама. Родна перспектива није укључена у све релевантне стратегије. Алоцирани ресурси ни приближно нису били довољни за ефективну примену дефинисаних оперативних активности. Оваквим резултатима примене Акционог плана 2010-2015. допринело је и непостојање конзистентних и ефективних механизма управљања, надзирања и извештавања. Налази Евалуације узети су у обзир у изради ове Стратегије и избору стратешких циљева за наредни средњорочни период.

Преглед стања родне равноправности у Републици Србији (Поглавље 2) израђен је на основу статистичких података Републичког завода за статистику, информација и података државних органа и институција, Покрајинског секретаријата за економију, запошљавање и равноправност полова, Центара за женске/родне студије, годишњих извештаја Заштитника грађана, Повереника за заштиту равноправности и Покрајинског омбудсмана, Другог националног извештаја о социјалном укључивању и смањивању сиромаштва, налаза релевантних истраживања и студија независних стручњака и стручњакиња, женских организација и организација цивилног друштва (Прилог 1); налаза Евалуације Акционог плана за примену Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности у периоду 2010-2015. (у даљем тексту: Евалуација Акционог плана 2010-2015) као и описа стања и закључака консултативних састанака у локалним срединама у процесу израде ове Стратегије (Прилог 2). Узете су у обзир и оцене стања родне равноправности дате у Извештају Европске комисије о скринингу за Србију, поглавље 23 - Правосуђе и основна права (EU MD 45/14 од 15.05.2014.), Извештају Европске комисије о напретку Србије (СВД (2014) 302) и у Закључним запажањима Комитета за елиминисање дискриминације жена у вези са Другим и трећим периодичним Извештајем о примени Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена (CEDAW/C/SRB/2-3).

С обзиром на мултисекторалност Стратегије, у њену израду су укључена сва релевантна министарства, Владина тела, институције и организације цивилног друштва. На основу члана 28. Уредбе о начелима за унутрашње уређење и систематизацију радних места у министарствима, посебним организацијама и службама Владе („Службени гласник РС“, бр. 81/07-пречишћен текст, 69/08, 98/12 и 87/13), потпредседница Владе и министарка грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре донела је решење о образовању Посебне радне

групе за израду Предлога нацрта стратегије о родној равноправности (у даљем тексту: Радна група). Радну групу чине представници/представнице Министарства пољопривреде и заштите животне средине, Министарства здравља, Министарства рада, запошљавања, бораких и социјалних питања, Министарства привреде, Министарства омладине и спорта, Министарства трговине, туризма и телекомуникација, Министарства просвете, науке и технолошког развоја, Канцеларије за сарадњу са цивилним друштвом, Канцеларије за људска и мањинска права, Канцеларије за европске интеграције, Покрајинског секретаријата за привреду, запошљавање и равноправност полова, Сталне конференције градова и општина, Привредне коморе Србије, Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије и Центра за студије рода и политике при Факултету политичких наука Универзитета у Београду. У процес израде Стратегије били су укључени и Министарство културе и информисања и Републички завод за статистику. Локалне самоуправе, локални механизми за родну равноправност и за људска права, политичке странке, привредна друштва, медији, образовне и здравствене институције, омладинске организације, организације цивилног друштва, женске организације и стручњаци и стручњакиње били су укључени у развој Стратегије у оквиру консултативних састанака организованих на локалном нивоу.

У раду су учествовале и партнерске организације као што су Делегација Европске уније у Србији, Програм УН за развој (*United Nations Development Programme - UNDP*), Агенција УН за родну равноправност и оснаживање жена (*UNWomen*), Организација за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) и Женска парламентарна мрежа.

Примена политике једнаких могућности и родне равноправности подразумева употребу недискриминаторног, родно осетљивог језика. Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности, чије важење истиче 2015. године, препоручила је увођење недискриминаторне терминологије и стандардизацију српског језика у погледу правилне употребе рода и одговарајућих израза у прописима и комуникацији. Ова препорука није реализована. У недостатку стандардизоване терминологије родне равноправности, уједначено је значење појединих израза који се користе у овој Стратегији, тако да поједини наведени појмови имају следеће значење:

- а) „род” означава друштвено одређене улоге, понашања, деловање и особине које дато друштво сматра прикладним за жене и мушкарце;
- б) „пол” се односи на биолошке карактеристике лица;
- в) „родна равноправност” подразумева равноправно учешће свих лица без обзира на родну припадност у свим областима друштвеног и приватног живота, као и њихов равноправан положај, једнаке могућности за остваривање својих права и једнаку корист од остварених резултата у складу са Уставом Републике Србије (даље у тексту: Устав), општеприхваћеним правилима међународног права, потврђеним међународним уговорима и законима;
- г) „родна равноправност у јавним политикама” подразумева да родна равноправност постаје део планирања, израде и примене јавних политика, закона, програма и мера; потребе, приоритети и специфични положај жена и мушкараца, укључујући рањиве групе, систематски се укључују у јавне политике и активно се разматрају њихови ефекти на положај жена и мушкараца, укључујући рањиве групе, у свим фазама (планирања, израде, примене, надзирања и вредновања) и на свим нивоима, уз равноправно учешће жена и мушкараца у овим процесима;
- д) „родна перспектива” представља уважавање родних различитости у односној области јавне политике;

- ђ) „родно осетљив језик” јесте језик родне равноправности;
- е) „родно одговорно буџетирање” представља увођење начела родне равноправности у буџетски процес; подразумева родну анализу буџета и укључивање родне перспективе у све буџетске процесе и реструктурирање прихода и расхода са циљем унапређења родне равноправности;
- ж) „рањива група“ подразумева део становништва који има неке посебне карактеристике или се налази у ситуацији због које је изложен вишем ризику од дискриминације и дискриминаторског поступања од осталих.

Међународни правни и политички оквир

Заштита жена од дискриминације и поштовање родне равноправности представљају основ остваривања људских права утврђен међународним документима која је и Република Србија ратификовала. Процес укључивања наше земље у европске интеграције захтева да се у остваривању и заштити основних људских права поштују највиши међународни стандарди који проистичу из тих докумената.

Кључни међународни акти са којима је ова Стратегија усаглашена су Универзална декларација УН о људским правима (1948), Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена, Резолуција Генералне скупштине УН 34/180, 1979. („Службени лист СФРЈ - Међународни уговори” 11/81); Опциони протокол уз Конвенцију о елиминисању свих облика дискриминације жена („Службени лист СРЈ - Међународни уговори” 13/02); Међународни пакт о грађанским и политичким правима, Резолуција Генералне скупштине УН 2200 А(XXI), 1966. („Службени лист СФРЈ - Међународни уговори” 7/71); Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, Резолуција Генералне скупштине УН 2200 А(XXI), 1966. („Службени лист СФРЈ - Међународни уговори” 7/71); Факултативни протокол уз Међународни пакт о грађанским и политичким правима („Службени лист СРЈ - Међународни уговори” 4/01); Факултативни протокол уз Међународни пакт о социјалним и економским правима („Службени лист СРЈ - Међународни уговори” 4/01); Конвенција УН о политичким правима жена, 1952; Конвенција о укидању свих облика расне дискриминације, 1966; Најробијска правила о побољшању будућег положаја жена, УН, 1985; Бечка декларација и Акциони програм, УН, 1993; Пекиншка декларација и Платформа за акцију, усвојена на Четвртој светској конференцији о женама, 1995; Миленијумски циљеви развоја УН, усвојени на Миленијумском самиту УН, 2000; Резолуција 1325 (2000) Савета безбедности УН, Резолуција 3521(XXX) Генералне скупштине УН Равноправност између мушкараца и жена и елиминација дискриминације према женама, 1975; Резолуција 58/142 Жене и политичка партиципација, 2003; Конвенција о борби против дискриминације у области просвете, 1960; Конвенција о држављанству удате жене, 1957; Конвенција која се односи на дискриминацију у погледу запошљавања и занимања (МОП-К-19) 1958; Конвенција о заштити материнства (МОП-К-103) 1952; Конвенција о једнаким могућностима и третману за раднике и раднице (радници са породичним обавезама) (МОП-К-156), 1981; Конвенција о једнакости награђивања мушке и женске радне снаге за рад једнаке вредности (МОП-К-100), 1951; Генерална препорука 33 Комитета за елиминацију дискриминације жена о приступу правди, 2015.

Стратегија је усаглашена са свим документима Савета Европе у области људских права и родне равноправности. Ти документи су: Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, 1950, измењена у складу са Протоколом број 11 („Службени лист СЦГ – Међународни уговори” 9/03, 5/05 и 7/05-испр.) са Протоколом 7 (1984) и Протоколом 12

(2000); Европска социјална повеља, 1961. и Ревидирана Европска социјална повеља, 1996; Декларација о једнакостима између жена и мушкараца као фундаментални критериј демократије, 1997; Препорука Комитета министара Савета Европе бр. R (97) 20 – О „говору мржње“; Препорука Комитета министара Савета Европе бр. R (97) 21 – О медијима и промовисању културе толеранције; Резолуција 176 (2004) о увођењу начела родне равноправности на локални и регионални ниво; Препоруке Комитета министара о: образовању ЦМ/Рец(2007)13; насиљу у породици Р(85); елиминисању сексизма у језику Р(90)4; сексуалном искоришћавању, порнографији, проституцији трговини децом и омладином Р(91)11; равноправности између жена и мушкараца Р(1229)1994; помирењу радног и породичног живота Р(96)5; улози жена у науци и технологији Р(1435)1999; интегрисању родног аспекта у јавну политику Р(98)14; учешћу жена у политичком животу европских регија Р(68)1999; поправљању положаја жена на селу Р(1321)1997; заштити жена од насиља Р(2002)5; уравнотеженом учешћу жена и мушкараца у политичком и јавном одлучивању Р(2003)3; представљању жена у медијима Р(2002)1555; стандардима и механизмима за постизање родне равноправности Р(2007)17; укључивању родних разлика у здравствену политику Р(2008)1; о репрезентовању жена у изборном систему Р (2010) 1899.

У изради ове Стратегије Република Србија је узела у обзир и стратешке циљеве утврђене у Стратегији родне равноправности Савета Европе 2014 – 2017. усвојене 06. новембра 2013. године: (1) елиминисање родних стереотипа и сексизма, (2) спречавање и борба против насиља према женама, (3) јемчење једнаког приступа жена правди, (4) постизање уравнотеженог учешћа жена и мушкараца у политичком и јавном одлучивању и (5) постизање родне равноправности у свим политикама и мерама.

Стратегија се ослања и на стратешке циљеве других тела које усвајају поједине европске институције и удружења, а које су од значаја за унапређивање родне равноправности, попут Европске повеље о родној равноправности на локалном нивоу Савета европских општина и региона (2006).

С обзиром на статус кандидата за чланство у Европској унији, Република Србија је преузела обавезу да у потпуности усвоји правне тековине Европске уније. Стога ова Стратегија узима у обзир кључне документе у овој области: Амстердамски споразум (1997) који регулише људска права, посебно принцип једнаког третмана мушкараца и жена и забрану дискриминације на основу пола; Повељу Европске уније о основним правима, Европску стратегију за особе са инвалидитетом 2010-2020, Европску платформу за борбу против сиромаштва и социјалне искључености, Стратегију за равноправност жена и мушкараца 2010-2015, Стратегију паметног, одрживог и инклузивног раста „Европа 2020“ СОМ(2010) 2020, Директиву број 2000/43/ЕС од 29. јуна 2000. године о спровођењу принципа једнаког поступања без обзира на расно или етничко порекло, Директиву број 2000/78/ЕС од 27. новембра 2000. године о општем оквиру за једнако поступање са грађанима приликом запошљавања и на раду, Директиву број 2006/54/ЕС о примени начела једнаких могућности и једнаког третмана мушкараца и жена у вези са питањима запошљавања и обављања занимања, Директиву 2010/41/EU од 07. јула 2010. године о примени принципа једнаког третмана између мушкараца и жена укључених у активности samozapoшљавања, Директиву од 11. децембра 1986. године о примени принципа једнаког поступања између мушкараца и жена који раде на пољопривредним активностима, у samozaposленом својству и о заштити samozaposлених жена током трудноће и материнства, Препоруку Савета о промовисању позитивне акције за жене; Препоруку Комисије о заштити достојанства жена и мушкараца на послу; Резолуцију Савета о промовисању једнаких могућности за жене; Резолуцију Савета о уравнотеженом учешћу мушкараца и жена у одлучивању; Резолуцију Савета о стању здравља жена у Европској заједници; Резолуцију Савета о женама у науци; Резолуцију Савета и министара рада и

социјалне политике о уравниоотеженом учешћу жена и мушкараца у породичном и радном животу; Резолуцију Европског парламента о женама у одлучивању; Резолуцију Европског парламента о женама у међународној политици; Акт о малим предузећима, 2008; Програм акције за интегрисање родне равноправности у развојну сарадњу Заједнице – Саопштење Комисије Савету и Европском парламенту (Мапа пута ЕУ за постизање родне равноправности 2006 - 2010) и др.

Национални правни и политички оквир

Устав Републике Србије („Службеник гласник РС“, бр. 98/06) јемчи људска права утврђена потврђеним међународним уговорима, општеприхваћеним правилима међународног права и законима, при чему закон ни у ком случају не сме да утиче на суштину зајемченог права (чл. 18, ст. 1). Члан 19 Устава наводи да је сврха уставних јемстава „очување људског достојанства и остварење пуне слободе и једнакости сваког појединца“. Чланом 15 установљава политику једнаких могућности као обавезу државе и јемчи равноправност жена и мушкараца.

Највиши правни акт Републике Србије прокламује начело једнакости пред Уставом и законом и забрањује непосредну и посредну дискриминацију на било којој основи, укључујући и дискриминацију на основу пола (чл. 21, ст. 3). Гарантује право на једнаку законску (чл. 21, ст. 2) и судску заштиту (чл. 36), правну заштиту свих основних људских права свим грађанима и грађанкама без дискриминације, укључујући и обраћање међународним институцијама у циљу заштите зајемчених права (чл. 22, ст. 2). Устав предвиђа да Република Србија може увести посебне мере „ради постизања пуне равноправности лица или групе лица која су суштински у неједнаком положају са осталим грађанима“ (чл. 21, ст. 4). Ова уставна одредба отвара простор за развијање политике родне равноправности и унапређење законодавства, као и за увођење и примену мера са циљем елиминације дискриминације жена.

Устав, поред тога, гарантује и право на рехабилитацију и накнаду материјалне или нематеријалне штете проузроковане незаконитим или неправилним радом државних или других органа (члан 35), неповредивост физичког и психичког интегритета (члан 25. став 1), забрањује ропство и положај сличан ропству, као и сваки облик трговине људима (члан 26. ст. 1. и 2), јамчи заштиту деце од психичког, физичког, економског и сваког другог искоришћавања или злоупотребавања (члан 64. став 3), јамчи посебну заштиту породице, мајки, самохраних родитеља и деце (члан 66), налаже обезбеђивање равноправности и заступљености полова у Народној скупштини, у складу са законом (члан 100. став 2). Устав гарантује сет економских права која гарантују право на запошљавање, право на рад и право на слободан избор професије женама и мушкарцима под једнаким условима.

Кључни закони на које се ослања ова Стратегија су Закон о забрани дискриминације („Службени гласник РС, бр. 22/09) и Закон о равноправности полова („Службени гласник РС“, бр. 104/09).

Закон о забрани дискриминације уређује општу забрану дискриминације, облике и случајеве дискриминације и механизме заштите. Међу основама дискриминације наводи, између осталих, пол, родни идентитет, сексуалну оријентацију, брачни и породични статус (чл. 2, ст. 1). Закон дефинише дискриминацију на основу пола као поступање „противно начелу равноправности полова, односно начелу поштовања једнаких права и слобода жена и мушкараца у политичком, економском, културном и другом аспекту јавног, професионалног, приватног и породичног живота (чл. 20, ст. 1). Чланом 14 Закон предвиђа примену посебних

мера уведених ради постизања пуне равноправности, заштите и напретка лица, односно групе лица која се налазе у неравноправном положају.

Закон о равноправности полова („Службени гласник РС“, бр. 104/09) уређује стварање једнаких могућности остваривања права и обавеза, предузимање посебних мера за спречавање и отклањање дискриминације засноване на полу и поступак правне заштите лица изложених дискриминацији. Под равноправношћу полова Закон подразумева „равноправно учешће жена и мушкараца у свим областима јавног и приватног сектора, у складу са општеприхваћеним правилима међународног права, потврђеним међународним уговорима, Уставом Републике Србије и законима, и сви су дужни да је поштују“ (чл. 2, ст. 1). Државни органи, органи аутономне покрајине, органи јединица локалне самоуправе, организације којима је поверено вршење јавних овлашћења, као и правна лица која оснива или финансира у целини, односно у претежном делу Република Србија, аутономна покрајина и јединица локалне самоуправе дужни су да прате остваривање равноправности засноване на полу у свим областима друштвеног живота, примену међународних стандарда и Уставом зајемчених права у овој области (чл. 2, ст. 4). Закон обавезује органе јавне власти да воде активну политику једнаких могућности у свим областима друштвеног живота (чл. 3). Политика једнаких могућности подразумева постизање равноправности полова у свим фазама планирања, доношења и спровођења одлука које су од утицаја на положај жена и мушкараца. Закон прави разлику између појмова *пол* и *род*, наводећи да се *пол* односи на биолошке карактеристике лица (чл. 10, ст. 1, т. 1), док *род* означава „друштвено успостављене улоге, положаје и статусе жена и мушкараца у јавном и приватном животу, а из којих услед друштвених, културних и историјских разлика проистиче дискриминација заснована на биолошкој припадности одређеном полу“ (чл. 10, ст. 1, т. 2). Дискриминација по основу пола се дефинише као „свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства) које има за циљ или последицу да лицу или групи отежа, угрози, онемогући или негира признање, уживање или остваривање људских права и слобода у политичкој, економској, друштвеној, културној, грађанској, породичној и другој области“ (чл. 4, ст. 1). Дискриминацијом се сматра и ако се према лицу неоправдано поступа лошије него што се поступа према другоме, искључиво или углавном што је тражило или намерава да тражи правну заштиту од дискриминације или је понудило или намерава да понуди доказе о дискриминаторском поступању. Под неоправданим разликовањем, искључивањем, ограничавањем и поступањем или другим предузетим мерама, у смислу овог Закона, нарочито се сматра ако: 1) предузета мера није оправдана законитим или легитимним циљем; 2) не постоји сразмера између предузетих мера и циља који се предузетим мерама остварује. Као и Закон о забрани дискриминације, и Закон о равноправности полова предвиђа предузимање посебних мера ради отклањања и спречавања неједнаког положаја жена и мушкараца и остваривања једнаких могућности полова (чл. 7).

Стратегија подржава реализацију антидискриминационих одредби и посебних мера предвиђених за побољшање положаја припадница рањивих група у следећим законима:

- Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом („Службени гласник РС“, бр. 33/06);
- Закон о заштити права и слобода националних мањина („Службени гласник СРЈ“, бр. 11/02 и „Сл. гласник РС“, бр. 72/2009 - др. Закон));
- Кривични законик („Службени гласник РС“, 85/05, 88/05 – исправка, 107/05 – исправка, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14);
- Породични закон („Службени гласник РС“, број 18/05);
- Закон о социјалној заштити („Службени гласник РС“, бр. 24/11);
- Закон о раду („Службени гласник РС“, бр. 24/05, 61/05, 54/09, 32/13, 75/14);

- Закон о запошљавању и осигурању за случај незапослености („Службени гласник РС“, бр. 36/09);
- Закон о јавном информисању и медијима („Службени гласник РС“, бр. 84/14, 58/15);
- Закон о електронским медијима („Службени гласник РС“, бр. 83/14);
- Закон о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС“, бр. 72/09, 52/11);
- Закон о високом образовању („Службени гласник РС“, бр. 76/05, 97/08);
- Закон о црквама и верским заједницама („Службени гласник РС“, бр. 36/06);
- Закон о избору народних посланика („Службени гласник РС“, бр. 35/00, 57/03, 72/03, 18/04, 101/05, 104/09. 28/11, и 36/11);
- Закон о локалним изборима („Службени гласник РС“, бр. 129/07, 34/10-УС, 54/11);
- Закон о здравственој заштити („Службени гласник РС“, бр. 107/05, 72/09 - др. закон, 88/10, 99/10, 57/11, 119/12, 45/13 - др. закон, 93/14);
- Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја („Службени гласник РС“, бр. 120/04);
- Закон о локалној самоуправи („Службени гласник РС“, бр. 129/07);
- Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом („Службени гласник РС“, бр. 36/09);
- Закон о младима („Службени гласник РС“, бр. 50/2011);
- Закон о предшколском васпитању и образовању („Службени гласник РС“, бр. 18/2010);
- Закон о спорту („Службени гласник РС“, бр. 24/11 и 99/11 – др. закон);
- Закон о спречавању злостављања на раду („Службени гласник РС“, бр. 36/10);
- Закон о националним саветима националних мањина („Службени гласник РС“, бр. 72/09, 20/14 - УС, 55/14);
- Закон о јавним медијским сервисима („Службени гласник РС“, бр. 83/14);
- Закон о култури („Службени гласник РС“, бр. 72/09).

Везе са другим стратегијама Републике Србије

Стратегија полази од приоритетних циљева Владе Републике Србије⁴, а решења су усклађена са приоритетима дефинисаним у Националном програму за усвајање правних тековина ЕУ (2014 – 2018), конкретно са поглављима:

- 1.2.3. Економска и социјална права (смањење сиромаштва, заштита омладине, социјално укључивање Ромкиња, особе са инвалидитетом);
- 3.11.1.3. Државна помоћ у пољопривреди (подстицаји у пољопривреди и руралном развоју);
- 3.8.1. Статистика (унапређивање званичне статистике);
- 3.19.2 Безбедност и здравље на раду (радноправна заштита женске радне снаге, посебно трудница, измене и допуне Закона о равноправности полова ради транспоновања одредби прописаних Директивом број 2006/54/ЕС о примени начела једнаких могућности и једнаког третмана мушкараца и жена у вези са питањима запошљавања и обављања занимања);

⁴ www.rs.jp.gov.rs/pripritetni-ciljevi-vlade-srbije-utvrdjeni-akcionim-planom-za-sprovodjenje-programa-vlade

- 3.19.3. Социјални дијалог (унапређење колективног преговарања);
- 3.19.4. Запошљавање и Европски социјални фонд (креирање и усмеравање мера активне политике запошљавања ка теже запошљивим лицима: млади, старији, вишкови запослених, лица без квалификација, нискоквалификована лица, Роми/Ромкиње, особе са инвалидитетом; повећање ефикасности политике запошљавања према рањивим групама);
- 3.19.5. Социјална укљученост (наставак активности на унапређењу положаја посебно рањивих група, нарочито социјалне инклузије деце са сметњама у развоју и одраслих особа са интелектуалним сметњама и проблемима менталног здравља; заштита старијих и болесних особа, унапређивање доступности услуга социјалне заштите у руралним, удаљеним подручјима, као и у побољшавању информисаности о правима старијих особа);
- 3.19.7. Спречавање дискриминације и једнаке могућности (усвајање Националне стратегије за унапређивање родне равноправности за период 2016- 2020, у складу са евалуацијом претходног стратешког документа и реалним циљевима заснованим на досадашњим резултатима, уз учешће свих релевантних партнера; усвајање Националне стратегије за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима за период 2016 – 2020. у складу са политикама ЕУ у овој области и Конвенцијом Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици; усвајање Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период после 2015; јачање структуре Управе за родну равноправност и њене јавне афирмације као најзначајнијег механизма Владе Републике Србије за мере и политике родне равноправности и једнаких могућности – циљ је подизање свести јавности о значају и потреби поштовања и примене принципа родне равноправности и заговарање политика пружања помоћи и подршке жртвама родне дискриминације, као и рад на економском оснаживању жена и њиховој политичкој партиципацији);
- 3.20.4. Политика малих и средњих предузећа (унапређивање омладинског, социјалног и женског предузетништва);
- 3.23.3. Основна права (спровођење Стратегије превенције и заштите од дискриминације за период 2014 – 2018. године; примена механизма Уједињених нација о поштовању људских права – осам основних уговора о људским правима и Универзални периодични преглед; приоритети у циљу забране дискриминације и планирани пројекти и програми финансирани из средстава иностране развојне помоћи чији ће крајњи корисници/кориснице бити жене, деца, Роми/Ромкиње и особе са инвалидитетом; бесплатна правна помоћ, права жртава).

Ова Стратегија је комплементарна са Стратегијом превенције и заштите од дискриминације коју је Влада Републике Србије усвојила 2013. године („Сл. гласник РС“, бр. 60/13) и која је идентификовала жене као једну од девет осетљивих друштвених група које су нарочито изложене ризику од дискриминације и дискриминаторског поступања. Циљеви и мере предвиђене овом Стратегијом усклађене су са циљевима и мерама предвиђеним Стратегијом превенције и заштите од дискриминације у погледу превенције и заштите жена од дискриминације и пратећим Акционим планом усвојеним октобра 2014. године.

Ова Стратегија је комплементарна са Стратегијом превенције и заштите од дискриминације коју је Влада Републике Србије усвојила 2013. године („Сл. гласник РС“, бр. 60/13) и која је идентификовала жене као једну од група нарочито изложену ризику од

дискриминације и дискриминаторског поступања. Циљеви и мере предвиђене овом Стратегијом усклађене су са циљевима и мерама предвиђеним Стратегијом превенције и заштите од дискриминације у погледу превенције и заштите жена од дискриминације.

Ова Стратегија је усклађена и са другим националним стратегијама које се у једном делу баве унапређењем родне равноправности и положаја жена у тој области, као што су:

- Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља према женама у породици и у партнерским односима 2011 – 2015;
- Стратегија за подршку развоја малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности 2015 – 2020. и пратећи Акциони план примене;
- Стратегија за младе 2015 – 2025;
- Стратегија развоја спорта 2014 – 2018;
- Стратегија пољопривреде и руралног развоја 2014 – 2024;
- Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године;
- Национална стратегија социјалног становања 2012 – 2022;
- Стратегија развоја система јавног информисања до 2016. године;
- Стратегија стручног усавршавања државних службеника 2011 – 2013;
- Национална стратегија запошљавања 2011 – 2020;
- Стратегија развоја система бесплатне правне помоћи;
- Стратегија развоја информационог друштва до 2020. године;
- Стратегија каријерног вођења и саветовања;
- Стратегија научног и технолошког развоја 2010 – 2015;
- Стратегија за унапређивање положаја Рома 2015 – 2020;
- Стратегија јавног здравља;
- Стратегија развоја званичне статистике 2009 – 2012;
- Стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља;
- Стратегија подстицања рађања;
- Стратегија развоја образовања одраслих;
- Стратегија развоја стручног образовања;
- Стратегија унапређења особа са инвалидитетом;
- Стратегија развоја социјалне заштите;
- Стратегија развоја пољопривреде;
- Стратегија о старењу;
- Стратегија развоја информационог друштва;
- Стратегија реформе правосуђа;
- Стратегија борбе против трговине људима;
- Први и Други национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва;
- Национални акциони план за примену Резолуције Савета безбедности Уједињених нација „Жене, мир и безбедност у Републици Србији“ (2010 – 2015).

У дефинисању проблема, општих и посебних циљева, и мера за остваривање циљева Стратегија је узела у обзир и:

- Препоруке Владе Републике Србије за правце деловања дате у Другом националном извештају о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији: Преглед и стање социјалне искључености и сиромаштва за период 2011 – 2014. године са приоритетима за наредни период (октобар 2014. године),
- Препоруке ради делотворног сузбијања дискриминације жена и успостављања ефективне родне равноправности дате у Посебном извештају Повереника за заштиту

равноправности о дискриминацији жена, њиховом положају, оквирима и кључним проблемима у остваривању и заштити од дискриминације („Службени гласник РС“, бр. 44/15),

- Препоруке Заштитника грађана,
- Препоруке Повереника за заштиту равноправности,
- Препоруке Покрајинског омбудсмана,
- Препоруке и платформе женских организација и организација цивилног друштва међу којима су: Женска платформа за развој Србије 2014 – 2020, Палић, 2014; Платформа Ромско-женске мреже Србије од 16. јуна 2010; Платформа за развој предузетништва жена у Србији од 30. марта 2015. године; Академија женског лидерства уз подршку 50 организација цивилног друштва и 68 појединки/појединаца: Иницијатива Влади Републике Србије ка одрживим и ефикасним решењима за остваривање политике родне равноправности у Републици Србији од 11. августа 2014. године; YUCOM (2012), Препоруке за побољшање положаја жена и унапређивање равноправности полова, Београд: YUCOM,
 - Закључке са дијалога организованих са организацијама цивилног друштва и на локалном нивоу.

2. ОПИС СТАЊА РОДНЕ РАВНОПРАВНОСТИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Формално гледано, жене и мушкарци у Србији имају једнака права. Међутим, показатељи говоре да је укупан друштвено-економски положај жена у знатно лошијем положају у односу на мушкарце и да постоји дубок јаз између прокламованих принципа и конкретне праксе у спровођењу политика. Ово је главни и заједнички закључак серије истраживања о положају жена које је спровело Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања током 2014. године. Овакву оцену стања родне равноправности потврђују и налази Евалуације Акционог плана за примену Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређење родне равноправности у периоду од 2010. до 2015. године (Прилог 2), извештаји и препоруке независних државних органа који штите права грађана и грађанки, као и истраживања и студије у овој области (Прилог 1).

Комитет УН за елиминисање дискриминације жена је Републици Србији упутио укупно 24 препоруке у својим Закључним запажањима у вези са Другим и трећим периодичним извештајем о примени Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена (CEDAW/C/SRB/2-3). Према датим препорукама, Република Србија треба да унапреди правни и институционални оквир за забрану дискриминације и унапређивање равноправности и да обезбеди одговарајуће и одрживе буџетске и људске ресурсе за примену стратегија, политика и мера које се односе на елиминацију дискриминације жена, посебно припадница рањивих група. Комитет, између осталог, подржава отклањање патријархалних родних стереотипа, превенцију и смањење насиља над женама, јачање напора ради успостављања родно осетљивог образовања, предузимање посебних мера за побољшање положаја рањивих група жена, посебно жена на селу, те констатује потребу већег учешћа жена у јавном и политичком животу.

2.1. Родна равноправност у партнерским и породичним односима - економија старања и расподела времена

Популациона и демографска политика и родни стереотипи доводе до тога да се родитељство види првенствено као одговорност и улога жена, а младе жене се доживљавају првенствено као будуће мајке. Ово је уједно један од основних разлога институционалне и индивидуалне дискриминације према женама на тржишту рада⁵ и облик дискриминације који грађани и грађанке највише препознају.

Неповољан положај жена је изражен у свим типовима породица, али је највидљивији у породицама с децом до шест година, као и у случајевима самохраних родитеља, који су углавном жене. Већина, тј. 79% једнородитељских породица припада типу „мајка с децом”. Обухват деце предшколским образовањем није задовољавајући (само је нешто више од половине четворогодишњака укључено у предшколско образовање, а у неким општинама чак и мање од 40%). Доступност услуга за бригу о деци није одговарајућа, посебно у домену постизања равнотеже професионалног и приватног живота. Од свих особа које су напустиле посао или смањиле број радних сати због бриге о деци или другим члановима породице, њих 63% су жене, а 37% мушкарци, док су особе које су радно неактивне због бриге о деци или другим члановима породице готово искључиво жене.

⁵ Повереник за заштиту равноправности. (2013). *Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2012. годину*, Београд: Повереник за заштиту равноправности; Повереник за заштиту равноправности. (2014). *Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2013. годину*, Београд: Повереник за заштиту равноправности.

Природни прираштај је негативан, број намерних прекида трудноћа висок, знање и доступност контрацепцији су незадовољавајући, а сексуално образовање није „ушло“ у школе. Посебан проблем јесу малолетничке трудноће и порођаји – у општој популацији има 1,4% жена старих од 20–24 које су родиле дете пре осамнаесте године, док их је у ромским насељима 38,3%⁶.

Подаци Републичког завода за статистику показују да већину становништва старијег од 65 година чине жене, посебно у једночланим домаћинствима, где 78% једночланих домаћинстава особа старијих од 65 година чине жене. Услуге за старе, за децу и одрасле са сметњама у развоју, као и за особе са инвалидитетом нису доступне у већини општина и градова, посебно у руралним насељима. Палијативна нега није развијена и доступна. Истраживања показују да терет ове бриге пада на жене. Отуда особености коришћења времена жена и мушкараца нису само показатељи родног односа, него указују и на развијеност друштвених односа и услуга у друштву и држави. Програм УН за развој (*UNDP*) је однос између плаћеног и неплаћеног рада унутар домаћинства поставио као један од индикатора хуманог развоја. Заправо је родна неравноправност једна од димензија друштвеног развоја, а специфичности у коришћењу времена су релевантан показатељ⁷.

Истраживање о коришћењу времена Републичког завода за статистику⁸ показало је значајне разлике у оптерећености жена и мушкараца, поготово по основу неплаћеног посла између жена и мушкараца. Иако мушкарци проводе више времена на плаћеном послу, жене проводе значајно више времена у неплаћеном послу, те у укупном збиру надмашују мушкарце за један сат дневно. Под неплаћеним активностима се подразумевају тзв. кућни послови: бављење храном, одржавање домаћинства, брига о детету/деци или одраслом члану домаћинства, прављење и брига о текстилу, куповина и услуге, поправке, баштованство, као и путовања у вези са наведеним активностима. Укупно, у неплаћеним активностима свакодневно учествује 95% жена и само 77% мушкараца. У неплаћеним пословима оне (95% од свих жена) проведу 5,08 сати, а мушкарци који обављају неплаћене послове (77% од свих мушкараца) 2,58 сати, односно око 40% мање. Истраживање о коришћењу времена је такође показало да време проведено на путу до и од посла жене углавном проводе у јавном превозу, док мушкарци углавном путују аутомобилима. У слободном времену мушкарци свакодневно уживају један сат дуже него жене.

Оваква породица представља базу за репродуковање родних улога и неједнак однос моћи чије последице могу прерасти и у насиље. Неопходне су мере које ће расподелу ресурса, међу којима је и време, као и терета кућних послова и бриге о деци и старима учинити равноправнијом.

2.2. Учешће у политичком и јавном животу

Налази евалуације Акционог плана за примену Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређење родне равноправности у периоду од 2010. до 2015. године (Прилог 2) показали су да је, захваљујући променама у изборним законима, повећано учешће жена у законодавној власти. Закон о равноправности полова („Службени гласник РС“, бр.

⁶ Републички завод за статистику и УНИЦЕФ. (2014). *Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце у Србији*, Београд: Републички завод за статистику и УНИЦЕФ.

⁷ Рашевић, М. (ур.). *Демографски преглед*, година XIV, бр. 54, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Центар за демографска истраживања Института друштвених наука.

⁸ Републички завод за статистику. (2013). *Коришћење времена у Републици Србији 2010/2011*, Београд: Републички завод за статистику.

104/09) је прописао одредбе за равномерну заступљеност и једнаке могућности приступа позицијама одлучивања (чл. 2, чл. 3, чл. 4, чл. 14, чл. 37), а у изборним законима су уведене квоте као привремене посебне мере за напредовање мање заступљеног пола⁹. Захваљујући овим квотама, повећало се учешће жена у Народној скупштини (са 12,4% жена у 2000. години на 33% у 2014. години) и у скупштинама јединица локалне самоуправе (са 7% у 2000. години на 29% у 2014. години). Пракса, међутим, показује да се број жена у скупштинама након избора смањује, с озбиром на то да законом није предвиђена обавеза да у случају промене носиоца/носиоце мандата на то место долази следећа жена која је била на изборној листи. Због оваквог пропуста у већини случајева на место жене, која је била носиоца мандата, именује се мушкарац.

Жене су још увек ретко на позицијама извршне власти. Број министарки у Влади Републике Србије од 2001. године варирао је од две до четири. У многим извршним одборима општина и градова нема ниједне жене. Само је 5% жена на положају председника/председнице општина и градоначелника/градоначелнице. Жене су упадљиво одсутне и на позицијама руковођења одборима Народне скупштине (10%), у посланичким групама (10%) и органима државне управе, као и у секторима као што су безбедност, економија, енергетика, спољна политика и спорт. Жена нема у управним одборима јавних агенција (0%) и завода (0%), а ретко се нађу на позицијама руковођења у јавним предузећима и правним субјектима са великом финансијском моћи и профитабилним делатностима. Ово говори о континуитету праксе да, што је виша позиција у институцији, односно органу одлучивања, то је учешће жена мање. Њихова присутност расте на нижим местима одлучивања, а нарочито на извршилачким позицијама без утицаја на доношење одлука. Родну равноправност је тешко остварити без сразмерног и непосредног учешћа жена у процесу доношења одлука у свим областима јавног живота и на свим нивоима. Ромкиње, жене са инвалидитетом и припаднице других рањивих група упадљиво су одсутне из јавног и политичког живота.

2.3. Родна равноправност у сфери економије

Упркос томе што имају капацитета, знања, потреба и интереса, жене не учествују равноправно са мушкарцима у креирању економске и развојне политике. Уколико учествују, онда је то у областима које се непосредно односе на жене, попут женског предузетништва. Специфичан положај жена није препознат у тзв. *'mainstream'* економској политици. Увођење родне равноправности у економску политику укључиће и улоге коју жене и мушкарци имају или могу да имају у стварању нове економске вредности. Одлучивање о развоју и економском развоју је кључно за унапређење економског положаја жена. Економска политика која се заснива на родној равноправности и која је подстиче нужно је мултисекторска. Таква економска политика не раздваја у планирању економске мере од мера у другим областима, као што су образовање, социјална политика, пољопривреда, здравље и насиље над женама, с озбиром на то да су ефекти ових политика за положај жена и мушкараца међусобно повезани и испреплетени.

⁹ Закон о избору народних посланика („Службени гласник РС“, бр. 35/00, 57/03, 72/03, 18/04, 85/05, 101/05, 104/09, 28/11 и 36/11), Закон о локалним изборима („Службени гласник РС“, бр. 129/07, 34/10-УС, 54/11), Покрајинска скупштинска одлука о избору посланика у Скупштину Аутономне покрајине Војводине („Сл. лист АП Војводине“, бр. 23/14)

2.3.1. Тржиште рада

Жене су најбројнија рањива група на тржишту рада Републике Србије. Премда чине половину становништва радног узраста, оне су мањина међу учесницима на тржишту рада и још изразитија мањина међу запосленима.

Стопа запослености мушкараца (50,0%) је значајно виша од стопе запослености жена (35,0%)¹⁰. Стопа активности мушкараца радног узраста (15-64) такође је виша (69,9%) од стопе активности жена (53,8%)¹¹. Стопа запослености жена старости 25 до 54 године је за 14 процентних поена мања у односу на стопу запослености мушкараца исте старости (56% према 70%)¹². Запослене жене претежно раде у сектору услуга (76%). Жене чине већину запослених у области образовања, здравствене и социјалне заштите, док је мушка радна снага претежно концентрисана у области грађевинарства, саобраћаја, пољопривреде, рударства и прерађивачке индустрије. На руководећим и функционерским позицијама је двоструко више мушкараца (57.568) него жена (25.772).

Самозапослених међу мушкарцима има двоструко више него међу женама (у старосној доби од 15 до 64 године је 29% мушкараца и 14% жена). Жене чешће од мушкараца раде у неформалној економији. Стопа неформалне запослености жена је 23,5% наспрам 20,9%, колико износи стопа формалне незапослености мушкараца. Неформално запослених жена и мушкараца има више међу самозапосленим лицима него међу запосленим радницима и радницама у свим старосним групама. Највећи број неформално запослених су између 25 и 54 године. Стопа незапослености мушкараца радног узраста (15-64) у 2014. години је износила 19,2%, а 20,4% за жене¹³.

Поред младих жена и жена са малом децом, на тржишту рада су у тешком положају и жене старије од 45 година које су изгубиле радно место, с обзиром на сужене могућности да нађу ново запослење. Смањивање буџетских давања за здравство, образовање и социјалну заштиту жене више него мушкарце излаже ризику од отказа, с обзиром на то да оне у наведеним областима чине већину запослених. То се исто односи и на жене запослене у државној управи и локалној самоуправи у којима је предвиђено смањивање администрације према Закону о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору („Сл. гласник РС“, бр. 68/15). С друге стране, запосленост мушкараца, претежно концентрисаних у индустрији, саобраћају и енергетици, угрожава недостатак инвестиционих активности у привреди.

Просечна зарада мушкараца је већа од просечне зараде жена и у јавном и у приватном сектору, претежно због концентрисања женске радне снаге у слабије плаћеним секторима. образовање има пресудну улогу у проhodности жена на тржишту рада, али не обезбеђује и једнаке зараде. На 100 запослених мушкараца са високом стручном спремом је 114 жена; у истој категорији разлике између просечних зарада износе 5,1% у корист мушкараца¹⁴. Због нижих зарада жене имају у просеку и ниже пензије. Жене чине нешто више од 50% свих корисника старосних пензија, док скоро две трећине свих корисника инвалидских пензија

¹⁰ Републички завод за статистику. (2015). *Анкета о радној снази, II квартал 2015*, Београд.

¹¹ Републички завод за статистику. (2014). „Анкета о радној снази у Републици Србији, 2014“. *Билтен*, 593, Београд: Републички завод за статистику.

¹² Републички завод за статистику. (2015). *Жене и мушкарци у Републици Србији, 2014*, Београд: Републички завод за статистику, стр. 59.

¹³ Републички завод за статистику. (2014). „Анкета о радној снази у Републици Србији“. *Билтен*, 593, Београд: Републички завод за статистику.

¹⁴ Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања. *Положај жене у Србији у 2014 - чињенице које демантују ставове*. Информација за медије, Београд, 25. септембар 2014.

чине мушкарци. У обе категорије жене у просеку примају мању пензију од мушкараца, и то за скоро 20% нижу старосну, а преко 16% нижу инвалидску пензију.

На положај жена на тржишту рада битно утичу фактори као што су неплаћени рад у породици и недовољна подршка за усклађивање породичних обавеза и рада. Жене које раде краће од пуног радног времена то чине углавном због бриге о деци или неспособним одраслим лицима, док се мушкарци опредељују да раде краће од пуног радног времена претежно због немогућности налажења посла са пуним радним временом или због школовања и обуке. Брига о деци и други породични разлози главни су разлози и одустанка жена од активног тражења посла.

О раширености дискриминације жена у области рада и запошљавања говори и податак да се више од половине притужби из ове области, поднетих Поверенику за заштиту равноправности у 2014. години, односи на дискриминацију на основу пола/рода¹⁵. Законске одредбе о заштити трудница и породиља се често не поштују. Када је реч о дискриминацији жена због коришћења трудничког, односно породилског одсуства, чак 38% грађана и грађанки наводи да је упознато са случајем да је жена добила отказ из овог разлога¹⁶. Жене су на конкурсима за посао чешће одбијене него мушкарци са оправдањем да одређени посао није за припаднице њиховог пола (71%) или због старости (65%). Жене нису довољно укључене у колективно преговарање са послодавцима путем синдикалних организација, те су им сужене могућности да активно утичу на побољшање положаја на раду. У још тежем положају су жене које раде у неформалној економији, с обзиром на то да су изван синдикалне заштите.

Економски положај жена и мушкараца одређују и њихови извори прихода и власништво над имовином и средствима рада. Мушкарци чине већину лица којима је главни извор средстава за живот зарада (58%), потом следе новчана накнада за незапослена лица (60%), приходи од имовине (63,8%), као и зајам/уштеђевина (64%). Жене чине већину међу лицима којима су главни извор прихода пензија (57%), стипендије (56,5%) и социјална примања (55,5%). Већина издржаваних лица су такође жене (57,6%). Жене се знатно ређе јављају на позицији носиоца газдинства него мушкарци. На нивоу целе Србије, оне су заступљене међу носиоцима/носителкама газдинства са 17,3%. Жене су знатно ређе него мушкарци власнице имовине која представља значајан економски капитал, станова, пословног простора, земљишта и сл.¹⁷

2.3.2. Предузетништво

Родни јаз у предузетништву је још увек изражен. У пословном сектору на руководећим положајима и у улози власника/власница и оснивача/оснивачица малих и средњих предузећа и даље су најчешће мушкарци (77,9%)¹⁸. Жене су најчешће власнице радњи (34,3%) и средњих привредних друштава (22,1%). Док је у региону Београда свака шеста жена власница свог бизниса, у региону Јужне и Источне Србије је свака четврта. Жене најчешће послују у трговини и другим услужним делатностима, док су грађевински послови, превоз робе и путника/путница и одржавање возила делатности резервисане за мушкарце. Подаци указују на

¹⁵ Повереник за заштиту равноправности. (2015). *Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2014. Годину*. Београд: Повереник за заштиту равноправности

¹⁶ Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања. *Положај жене у Србији у 2014 - чињенице које демантују ставове*. Информација за медије, Београд, 25. септембар 2014.

¹⁷ Бабовић, М. (2014). *Положај жена у бизнис сектору у Србији – студија*. Београд: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, стр. 35.

¹⁸ Министарство привреде. Национална агенција за регионални развој. (2014). „Извештај о малим и средњим предузећима и предузетништву за 2013. годину“, Београд, стр. 66.

то да су предузећа на чијем се челу налазе жене теже одржива, односно да их одликује већа стопа гашења.

Перцепције родно специфичних проблема показују да је 20,6% активних предузетница искусило различит третман у односу на мушке колеге, а 76% сматра да жене нису прихваћене и да се не схватају озбиљно у послу. Један облик родне дискриминације огледа се у неповерљивости пословног окружења, некада чак и у одбијању да се посао склопи са женом¹⁹. Менаџерке се сусрећу са препрекама при напредовању и у једнаком награђивању као менаџери мушкарци.

Највећи изазови за предузетнице представљају недостатак финансија и повољних извора финансирања за успешно започињање сопственог посла, недовољне пореске олакшице, слаби пословни контакти и недостатак информација. Неповољни положај жена у пословном сектору резултат је веће оптерећености жена бригом о породици и домаћинству и различитих форми дискриминације и родних предрасуда. Жене поседују и мање некретнина регистрованих на своје име, што им отежава добијање кредита услед недостатка средстава обезбеђења. Поред тога, улазак жена у предузетништво често је условљено постојањем стереотипа, недовољно развијеном и нефлексибилном бригом о деци, као и тешкоћама у усклађивању породичних и пословних обавеза.

У политикама и прописима непосредно усмереним на регулисање и развој предузетништва, родна перспектива није довољно укључена, те ове политике и прописи не препознају специфичне проблеме жена у предузетништву, нити омогућавају специфичне облике подршке.

2.3.3. Пољопривреда и село

Рурална подручја у Републици Србији карактеришу сиромаштво, регионалне и развојне неједнакости, миграције, депопулација, неповољна демографска и образовна слика, рањива запосленост, низак ниво локалних иницијатива и смањена конкурентност, уз губитак природног и културног наслеђа. Жене које живе у сеоским подручјима чине једну од најрањивијих група у погледу једнаких могућности остваривања људских права у свим областима јавног и приватног живота, од могућности да равноправно учествују на позицијама моћи и одлучивања у држави, заједници и породици, до приступа здравственим, образовним, социјалним и другим услугама, финансијама и другим ресурсима и наслеђивања газдинстава и друге имовине. Кућни рад, брига о деци и старима готово се у потпуности препушта њима. Уз интензивни рад у пољопривреди, то им поставља велика радна оптерећења. Стил живота жена на селу је претежно традиционалан и патријархалан и тиме су оне двоструко маргинализоване: зато што су припаднице руралних пољопривредних домаћинстава и зато што унутар економске и породичне организације домаћинства имају ограничен приступ приходима, имовини и одлучивању. Оне најчешће не одлучују о пољопривредној производњи.

Родне имовинске неједнакости су веома изражене. Куће у којима живе жене на селу су у 88% случајева у власништву мушкараца, не поседују земљу у 84% случајева и готово да не поседују средства за пољопривредну производњу. Жене чине 55% незапосленог руралног становништва и 74% неплаћених помажућих чланова пољопривредних газдинстава. Постоје значајне разлике у неформалној запослености између мушкараца (28,8%) и жена (43,4%), а жене из сеоских подручја су осам пута заступљеније у неформалној запослености од жена из градских подручја (5,5%). Знатно су мање покривене пензијским и здравственим осигурањем у односу на мушке чланове домаћинства. Укупно 12% жена нема здравствено осигурање, а

¹⁹ Бабовић, М. (2014). *Положај жена у бизнис сектору у Србији – студија*, Београд: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, стр. 75.

преко 60% жена није покривено пензијским осигурањем. Код жена које се налазе у статусу помоћних чланова домаћинства стање је још неповољније - чак 93% не уплаћује пензијско осигурање, углавном због недостатка новца. Овакав положај их излаже већем ризику од сиромаштва.

Комунална инфраструктура у руралним подручјима у Републици Србији је недовољно развијена, што доприноси лошем квалитету живота сеоског становништва, јер је отежана доступност социјалним, здравственим и другим услугама. Здравствена заштита је оскудна и сведена на елементарну санацију здравствених проблема. Покривеност сеоског подручја здравственим установама је незадовољавајућа, те већина жена мора да путује у град ради специјалистичких прегледа и куповине лекова, што за њих представља превелик трошак у новцу и времену. Из ових разлога здравље многих жена на селу, нарочито сиромашних, младих, старијих жена и жена са инвалидитетом, веома је угрожено. И у овом погледу регионалне разлике су изражене. У Војводини 87% села има амбуланту, у централној Србији амбуланта постоји у 33% села, у западној Србији у 27% села, а у југоисточној Србији у 20% села. Ни друге услуге нису доступне у довољној мери – образовне услуге, услуге социјалне заштите, услуге које јачају економски потенцијал становништва, информационо-комуникационе технологије, сервис подршке за дуготрајну негу старијих и оне од значаја за социокултурну партиципацију. Последично, економски и креативни потенцијал жена на селу није довољно искоришћен, док су оне саме изложене високом степену економске, физичке и социјалне несигурности, као и насиљу у породичним и партнерским односима. Врло често су дискриминисане по више основа, као што сРодна равноправност присутна у свим кључним политикама на свим нивоимау доб, етницитет и инвалидитет. У посебно тешком положају су припаднице маргинализованих група – Ромкиње, старије жене, жене са инвалидитетом и неписмене жене. Узроци су у тврдо укореењеним патријархалним родним улогама и стереотипима, као и у недовољној бризи државе о овој групи становништва.

Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014-2024. даје приказ стања родне равноправности у руралним подручјима, и то у домену економског учешћа међу руралном популацијом. Међу женама је мање учешће активних лица, мање запослених и мање оних које раде ван пољопривреде, него међу мушкарцима. Из перспективе регионалних разлика уочава се да је у АП Војводини незнатно мање учешће незапослених лица међу женама него међу мушкарцима, што не значи и да је њихов економски положај бољи, будући да су мање од мушкараца запослене у непољопривредном сектору, мање ангажоване у пољопривреди и у изразито већем броју неактивне. Знатно је неповољнији положај жена у јужној и источној Србији, где су родне разлике посебно снажно испољене у свим сегментима тржишта рада.

У припремљеном Предлогу Националног програма руралног развоја Републике Србије за период 2015-2020, у оквиру предвиђених мера у критеријумима селекције, предност се даје предузетницама, односно женама носитељкама пољопривредног газдинства, с обзиром на податке који указују на испољавање родне неједнакости кроз неравнотежу у обављању руководећих и извршних послова на газдинству (удео жена носитељки газдинства, на чије име се води газдинство, је свега око 17%, а још је ниже њихово учешће у својству управника/управница, односно доносиоца/доносиоце одлука у погледу организовања пољопривредне производње на газдинству (16%) и стално запослене радне снаге на газдинству (14,8%); највећи удео неформално ангажоване радне снаге у обављању пољопривредних послова такође чине жене – 63%.

2.4. Родна равноправност у систему формалног образовања и васпитања

У погледу родне равноправности, област образовања је неопходно посматрати са више аспеката:

1. Родна равноправност у погледу приступа образовању

У Републици Србији је девојчицама и дечацима, девојкама и младићима, женама и мушкарцима, обезбеђен једнак приступ образовању на свим нивоима. Не постоје разлике у школама и школским предметима у погледу доступности девојчицама и дечацима. Спровођење концепције једнаке доступности у образовању у протеклих 50 година довело је до тога да не постоји разлика у стопи уписа девојчица (98%) и дечака (98,4%) у основну школу. Разлике у доступности средњег образовања између девојчица и дечака не постоје у погледу средње стручне спреме, али је сам избор занимања често руковођен традиционалним поделама на мушка и женска занимања. Међу ученицима који завршавају средње четворогодишње опште образовање (гимназије) више је девојчица (58%) него дечака (42%). Такође, девојчице су у већини међу ученицима који завршавају средње стручне четворогодишње школе (52% девојчица према 48% дечака). Дечаци су бројнији у подручјима образовања: електротехника, машинство и обрада метала, геодезија и грађевинарство, саобраћај, шумарство и обрада дрвета и геологија и рударство. Међу дипломираним студентима у 2012. години жене чине више од половине у подручјима образовања: образовање (87%), здравство и социјална заштита (73%), уметност и хуманистичке науке (71%) и друштвене науке, пословање и право (61%). Мушкарци чине већину свих дипломираних у подручјима образовања: техника, производња и грађевинарство (65%), природне науке, математика и информатика (54%), пољопривреда и ветерина (54%) и услуге (51%). Традиционализам у односу на родне улоге условљава већу техничку неписменост жена, што их касније додатно маргинализује на тржишту рада.

Високе школе и факултете уписују и завршавају већински жене. Међу уписаним студентима има 56% жена, а међу дипломираним 58% (подаци за 2012. годину). У 2012. години докторирало је више мушкараца (52%) него жена (48%).

Приступ образовању је отежан деци, посебно девојчицама из маргинализованих група (као што су сиромашни, Роми, деца са инвалидитетом, деца у сеоским подручјима).

У погледу нивоа образованости одраслих, скоро 10% жена и око 4% мушкараца који живе у градским насељима су без основне школе или имају непотпуну основну школу. У насељима типа „остало” преко 30% жена и око 17% мушкараца није никада ишло у школу или има непотпуну основну школу.

2. *Образовање за родну равноправност, културу људских права и поштовања и уважавања различитости је у циљу унапређења комуникације међу половима, превенције дискриминације и промене родних стереотипа и патријархалних културних образаца.*

Тренутно су људска права и недискриминација предмет наставе једино грађанског васпитања, а заправо треба да постоје у скоро свим предметима кроз курикуларни садржај.

3. *Родна осетљивост у свим сегментима образовног процеса*

Ово подразумева третман девојчица и дечака, девојака и младића у складу са њиховим специфичним потребама, употребу родно осетљивог језика у школама и на факултетима, родно осетљив садржај уџбеника, родно осетљив садржај предмета, коришћење родно

осетљивог језика, елиминацију родних стереотипа и предрасуда и укључивање женског доприноса науци, култури и уметности у садржаје предмета. Тренутно, образовни процес у Србији није родно осетљив.

Анализа програма у реализацији наставе грађанског васпитања, урађена 2010. године уз подршку Управе за родну равноправност Министарства рада, запошљавања и социјалне заштите, показала је да и наставници и наставнице, и ученици и ученице, имају изграђене родне стереотипе, а програм је конципиран из перспективе родне неутралности.

Академски студијски програми друштвено-хуманистичких наука, ван Центара за интердисциплинарне и мултидисциплинарне студије, нису родно осетљиви и не садрже предмете који на интердисциплинаран начин укључују увођење родне перспективе у поједине наставне садржаје (на пример, родно одговорно буџетирање у студије економије).

4. *Равноправан положај жена и мушкараца на раду и учењу у одлучивању и управљању*

Ово подразумева једнак третман у погледу услова запошљавања, стручног усавршавања, напредовања, висине зараде, итд. у раду без дискриминације по било којој основи, као и једнака права жена да буду на управљачким позицијама. Ово подразумева и сразмеран број директорки/директора у односу на број запослених жена и мушкараца у образовним установама и настојање да у школским и управним одборима образовних установа буде бар 30% жена. Тренутно је у основним и средњим школама запослено укупно 72.657 жена и 29.814 мушкараца, од чега је 695 директорки, а 924 директора. Међу васпитачима/васпитачицама је 95,5% жена, у основним школама међу наставним особљем је 71,8% жена, а на факултетима међу предавачима/предавачицама је 29,4% жена. На челу свих наших универзитета до сада је било само шест ректорки (у Београду и Новом Саду). На челу Српске академије наука и уметности никада није била жена, а међу њеним члановима има их само 6%.

С обзиром на то да је родна равноправност мултисекторско питање, оно захтева приступ и улазак и кроз неформалне облике образовања.

У области образовања, и то у циљу унапређења родне равноправности и побољшања положаја жена, постигнути су значајни резултати у протеклих двадесет година, од 1990-их у области неформалног образовања, а после 2000. године и у области формалног/универзитетског образовања захваљујући *женским/родним студијама*. Кроз Центар за женске студије у Београду, удружење Женске студије и стваралаштво у Новом Саду, центре у Нишу и у другим градовима Србије, прошло је неколико хиљада полазника/полазница, учествовало је више од 200 предавача/предавачица из земље и иностранства. Полазници/полазнице су углавном били/е студенти/студенткиње универзитета, али и наставници/наставнице, активисти/активисткиње, као и припадници/припаднице маргинализованих група (Роми/Ромкиње) и др.

Од 2000. године на неким факултетима Универзитета у Београду и Новом Саду уводе се додипломски (изборни) и последипломски (мастер и докторски) програми студија рода. Тако је на Факултету политичких наука Универзитета у Београду, у оквиру додипломског програма, уведен изборни предмет *Женске студије/Студије рода*, који је годишње слушало и до 50 студената/студенткиња. Од 2006/2007. школске године на истом факултету уведен је магистарски/мастер програм *Студије рода*, који је похађало у просеку 12 студената/студенткиња годишње, који/е су успешно завршили/е студије или су у завршној фази писања мастер рада. Такође, и полазници/полазнице других мастер програма на истом факултету (студије медија, социјалног рада) у великом броју (до 25 годишње) се опредељују за неке изборне предмете са мастер програма Студије рода. На Универзитету у Новом Саду

АЦИМСИ Центар за родне студије постоји од 2003. године као акредитовани постдипломски програм са интердисциплинарним приступом у истраживању и интегрисањем родно осетљивог приступа у проучавању у оквиру друштвено-хуманистичких наука. Оне доприносе промени академске парадигме, преиспитивању устаљених начина мишљења, патријархалних културних образаца и увођењу димензије рода и у друге области попут законодавне, друштвене, уметничке и језичке праксе. До данас је на Родним студијама одбрањено 10 докторских дисертација, 6 магистарских теза, 2 специјалистичка и 24 мастер рада. Поред наставе, Родне студије воде и истраживачке пројекте, а активно су присутне у локалним заједницама широм Војводине; доприносе оспособљавању локалних механизма за родну равноправност, што представља огроман људски потенцијал на који се можемо ослонити у смислу едукација на свим нивоима, посебно пошто је један број дипломираних доктораната/докторанткиња из редова маргинализованих и вишеструко дискриминисаних група (националне мањине, Роми/Ромкиње и др.). Институционализација родних студија на универзитетима до сада није праћена одговарајућом подршком државе у погледу обезбеђења инфраструктуре, истраживања, издаваштва и стипендија.

Имајући у виду кључну улогу коју образовање и васпитање имају у отклањању родних стереотипа и предрасуда, потребна је ефикаснија државна интервенција ради обезбеђења родно осетљивих наставних програма и садржаја у формалном образовању на свим нивоима, као и ради спровођења политике једнаких могућности у образовним институцијама свих нивоа.

2.5. Насиље над женама

У патријархалном друштву, у коме су различите родне улоге намењене мушкарцима и женама, а улоге и особине мушкараца су привилеговане, жене и девојчице су чешће и озбиљније од мушкараца и дечака погођене различитим облицима родно заснованог насиља. Насиље над женама је најчешћи облик кршења женских људских права. Препознавајући структурну природу насиља над женама као родно заснованог насиља и облика дискриминације жена, Република Србија је прихватила међународне и регионалне стандарде родне равноправности који указују на то да је постизање *de jure* и *de facto* равноправности између жена и мушкараца кључни елемент у превенцији насиља над женама.

У Републици Србији девојчице и жене су још увек често изложене озбиљним облицима насиља као што су насиље у породичним и партнерским односима, сексуално узнемиравање, силовање и прогањање. Подаци показују да је свака друга жена у Србији доживела неки облик физичког насиља (46,1%), а свака трећа физички напад од неког члана породице (30,6%). Најчешћи починиоци економског (50,6%), психолошког (58%) и физичког (71,7%) насиља су партнер, односно муж жртве. Најчешћи облик насиља у породичним и партнерским односима је психолошко насиље, затим физичко и економско насиље. Трећина жена је искусила неки облик или комбинацију различитих облика насиља. Најозбиљнији случајеви физичког насиља над женама су извршени од стране мушкараца (96%). У 2013. години мушкарци (1.451) су чинили 95% свих осуђених пунолетних лица за кривично дело насиља у породици.

Од 2000. године Република Србија је усвојила низ одредби, стратешких докумената и протокола поступања надлежних државних органа у циљу спречавања и отклањања родно заснованог насиља. У сарадњи са женским групама и организацијама цивилног друштва дефинисани су приоритети интервенције у Националној стратегији за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности (2010–2015) и у Националној стратегији за

спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима (2011 – 2015).

Унапређен је нормативни и стратешки оквир за спречавање и отклањање насиља над женама. Усвојен је Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и партнерским односима (2011), а усвојена су и четири посебна протокола у области унутрашњих послова, социјалне заштите, здравља и правде. Спровode се обуке полицијских службеника/службеница, судија и тужилаца о примени законских решења, обуке новинара/новинарке о родно осетљивом извештавању о случајевима насиља над женама, као и обуке запослених у професионалним службама подршке на локалном нивоу за примену сета протокола, повезивање и координисану акцију. Формирана је мрежа сигурних кућа/прихватилишта у 14 градова којима координирају центри за социјални рад и женске организације, а 14 локалних самоуправа и 16 београдских општина пружају бесплатну правну помоћ женама које су преживеле насиље. Формирана је Национална мрежа за третман починилаца насиља у породици. На нивоу АП Војводине, 2008. године је усвојена Стратегија за заштиту од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља за период од 2008. до 2012. године („Службени лист АПВ“, бр. 20/2008), а 2014. године Одлука о Програму за заштиту жена од насиља у породици и у партнерским односима и других облика родно заснованог насиља за период од 2015. до 2020. године.

Упркос евидентном напретку који је Република Србија постигла у успостављању нормативног, стратешког и институционалног одговора на насиље над женама, овај вид насиља је и даље широко распрострањен. Према подацима прве Националне студије о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце и младих, коју је 2015. године реализовао Инцест Траума Центар уз сарадњу са Министарством просвете, науке и технолошког развоја, девојчице су знатно чешће него дечаци жртве сексуалног злостављања само зато што су женског пола. Од петоро деце која искусе сексуално злостављање четири су девојчице, а један је дечак.

Током 2014. године у породично-партнерском односу убијено је 27 жена, а у првих шест месеци 2015. године 21 жена. Одбор за људска и мањинска права и равноправност полова Народне скупштине је 26. маја 2015. године својим закључком изразио „забринутост и потребу за предузимањем хитних мера од стране свих надлежних државних органа и институција и стриктног поштовања важећих прописа и протокола у овој области“. Одбор је упутио апел надлежним министарствима да што хитније приступе „потребним изменама прописа у области кривичног и породичног права, родне равноправности и унутрашњих послова, уз консултације са организацијама цивилног друштва“. Одбор је оценио да „насиље над женама и породично насиље у великом делу проистичу из постојећих стереотипа о родно заснованим улогама жена и мушкараца, због чега је неопходно да сви органи и институције, укључујући систем образовања и медије, предузимају мере у циљу подизања свести о недозвољености насиља над женама и породичног насиља“.

2.6. Родна равноправност у медијској сфери

Уклањање родних стереотипа у средствима јавног информисања и промоција родне равноправности утврђен је као један од стратешких циљева претходне Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности. Етички кодекс новинара Србије обавезује новинаре и новинарке да у јавном извештавању избегавају дискриминацију засновану, између осталог, на раси, полу, старости и сексуалном опредељењу.

Ипак, напори учињени у протеклом периоду нису довели до напретка у погледу родно осетљивог извештавања и недискриминаторског приказивања жена у јавним гласилима. Етички кодекс новинара Србије се недовољно поштује. Медији и даље искажују и подстичу патријархалне културне обрасце и стереотипизирани родне улоге жена и мушкараца. Сексизам је присутан у медијском говору, посебно ако је реч о приказивању жена које се налазе на функцијама и позицијама одлучивања у политичкој, јавној и привредној сфери. Случајеви насиља у породици и унутар партнерских односа се често приказују на сензационалистички начин, додатно виктимизирајући жене и девојчице жртве насиља. У комерцијалним медијима преовладава омаловажавајуће и порнографско приказивање жена као објеката сексуалне жеље или објеката за гледање. Мало је медија који користе родно осетљив језик и на тај начин додатно чине жене невидљивим у јавности. Тзв. „женски медији“ се углавном баве проблемима у вези са физичким изгледом и појавом жене, а женама се обраћају као домаћицама.

Поред тога, медији ретко приказују достигнућа жена у јавном и политичком животу, економији, предузетништву, науци, образовању и другим областима стваралаштва. Ретко се говори о доприносу жена економском и друштвеном развоју. Жене су ређе од мушкараца присутне у вестима и ређе се интервјуишу или питају за мишљење. Поједине категорије жена су скоро у потпуности медијски „невидљиве“ (Ромкиње, жене са инвалидитетом, жене другачије сексуалне оријентације, припаднице мањинских националних група, старије жене, жене на селу). Све ово доприноси опстајању патријархалног родног режима и родних стереотипа који подстичу родно засновану дискриминацију.

С друге стране, иако нема прецизних података о полној структури запослених у медијима, видљиво је да су жене постале већина у новинарству. Ипак, оне се и овде срећу са феноменом „стакленог плафона“ у напредовању: све је више жена које се баве новинарством, али су на уредничким и руководећим положајима и даље претежно мушкарци.

2.7. Увођење родне равноправности у јавне политике и програме

Усвајањем Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности (2010 – 2015), Република Србија се определила за увођење усклађене политике у циљу интегрисања родне равноправности у све области деловања институција система. Највише је урађено у погледу унапређења родно осетљиве статистике. У сарадњи са Европским институтом за родну равноправност у току је израда Индекса родне равноправности²⁰, који треба да буде мерни инструмент за утврђивање стања положаја жена и мушкараца и родне равноправности у Републици Србији.

Најсистематичнији рад на увођењу родне равноправности у јавне политике остварен је у оквиру Покрајинске владе и њиме координира Покрајински секретаријат за привреду, запошљавање и равноправност полова у сарадњи са Покрајинским секретаријатом за финансије²¹.

На националном и локалном нивоу спроводе се активности у циљу увођења родно одговорног буџетирања. Увођење програмског буџета пружа значајне могућности за интегрисање родног буџетирања у редован буџетски процес. Програмски буџет, предвиђен

²⁰ Индекс родне равноправности ће бити направљен по узору на Европски индекс родне равноправности и садржаће домene који се односе на рад, новац, знање, време, моћ, здравље, неравноправност и насиље.

²¹ Због постигнутих резултата у оквиру ове родно буџетске иницијативе, рад Покрајинског секретаријата је препознат као пример добре праксе од стране Уједињених нација и као такав је уврштен у глобалну збирку добрих пракси у остваривању Миленијумских циљева развоја.

Законом о буџетском систему („Службени гласник РС”, бр. 54/09, 73/10, 101/10, 101/11, 93/12, 62/13, 63/13 – испр. и 108/13) садржи програме и активности корисника буџетских средстава који се спроводе са циљем ефикасног управљања средствима по предложеним програмима. Тиме су се створили предуслови за примену родно одговорног буџетирања. Координационо тело за родну равноправност и Министарство финансија, уз подршку UNWOMENa, спроводе кораке ка постепеном увођењу родне перспективе у буџет Републике Србије.

Занемарена је примена осталих техника и алата за увођење родне равноправности у јавне политике, као што су родна анализа закона, политика и програма, доследна употреба родно осетљивог језика и прикупљање и евидентирање родно разврстаних података.

Многе установе и организације које обављају јавна овлашћења, јавна предузећа и привредна друштва не прикупљају и не евидентирају родно разврстане податке, на шта их обавезује Закон о равноправности полова („Службени гласник РС”, бр. 104/09). Због тога је, примера ради, тешко доћи до података о полној структури чланова управних и надзорних одбора (нпр. у институцијама културе, медијима, спортским савезима и удружењима). Приликом креирања политика органи јавне власти се не ослањају у довољној мери на родно осетљиву евиденцију и статистику. Не спроводе се анализе о утицају јавних политика на положај жена и мушкараца; не прикупљају се ни родно осетљиви подаци о примени посебних мера за унапређивање положаја рањивих група, што отежава мерење учинака политика и мера у области родне равноправности.

Политике дефинисане у стратешким, планским и другим документима по правилу нису родно осетљиве. Уколико формално циљају на унапређивање родне равноправности, то чине уграђивањем посебне *'женске'* компоненте кроз формулацију посебних делова, програма или мера за жене и девојчице, или додавањем *'компоненте родне равноправности'*. Родна равноправност није препозната као питање развоја.

2.8. Институционални механизми родне равноправности

Република Србија је формирала механизме родне равноправности на свим нивоима власти: законодавне, извршне, као и независне надзорне механизме на националном, покрајинском и локалном нивоу. И поред недовољне координације међу њима, они су допринели успостављању нормативног и политичког оквира родне равноправности, укључујући област насиље над женама. На националном нивоу формиран су Одбор за људска и мањинска права и равноправност полова као стално радно тело Народне скупштине (од 2003.), Савет за равноправност полова (од 2004.), Управа за родну равноправност (Управа је основана 2007. године као Сектор за родну равноправност у оквиру Министарства рада и социјалне политике, да би, 2008. године прерасла у Управу), коју је заменио Одсек за унапређење родне равноправности у оквиру Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања (2014.). Координационо тело за родну равноправност, именовано је од стране Владе Републике Србије 30. октобра 2014. године са задатком разматрања свих питања и координисања рада органа државне управе у вези са родном равноправношћу. Заштитник грађана^[2] и Повереник за заштиту равноправности (формиран Законом о забрани дискриминације) такође се баве питањима родне равноправности, у оквирима својих надлежности.

На нивоу АП Војводине формиран су Одбор за равноправност полова Скупштине АП Војводине, Покрајински секретаријат за привреду, запошљавање и равноправност полова,

^[2] Закон о заштитнику грађана („Сл. гласник РС”, бр. 79/05 и 54/07)

Савет за родну равноправност и Завод за равноправност полова. У оквиру институције Покрајинског омбудсмана делује заменик/заменица Покрајинског омбудсмана за равноправност полова.

Највеће достигнуће представља подизање свести о постојању законске обавезе за јединице локалне самоуправе да се баве питањима родне равноправности. Повећано разумевање и свест о овој обавези могу се видети кроз оснивање локалних механизма, задуживање лица за родну равноправност и, у мањем броју, усвајање Европске повеље о родној равноправности на локалном нивоу и Акционих планова за родну равноправност. Истраживање „Подршка локалним самоуправама у Србији у процесу европских интеграција“, које је за потребе Сталне конференције градова и општина урадио Институт за социолошка истраживања крајем 2014. године, показало је напредак у броју основаних локалних механизма за родну равноправност, и то: у односу на 2010. годину пораст са 53,2% на 90% општина, а у броју лица задужених за родну равноправност пораст са 32% на 71,2%. Остварен је минималан помак у разумевању родне равноправности не само као женске теме, већ као питања развоја.

Иако је пораст у броју механизма родне равноправности на локалном нивоу значајан, и даље постоје бројни изазови: улога ових тела није јасна, нису свуда активна и не остварују утицај. Лица се задужују за ову област на волонтерској бази, немају јасан опис послова које треба да обављају и врло ретко су на управљачким и утицајним позицијама у структури.

Мноштво нових закона и пре свега рационализација јавног сектора одразиће се на постављање приоритета у локалним самоуправама. То може бити предност, јер се родна равноправност може наћи високо на тој листи, или недостатак, уколико ова тема остане без ресурса. Ограничени ресурси и недовољна подршка политичких актера највећа су препрека раду ових механизма на свим нивоима.

2.9. Вишеструка дискриминација и рањиве групе

Припадници и припаднице рањивих група често доживљавају дискриминацију истовремено на основу више различитих личних својстава (као што су пол, доб, инвалидитет, национална припадност, брачни статус, здравствено стање, сексуална оријентација и др.). У случају вишеструке дискриминације вишеструки идентитети појединаца толико се међусобно испреплићу да се не могу посматрати издвојено. Овде пол и род као основи дискриминације имају посебну улогу, с обзиром на то да су жене које припадају рањивим групама (Ромкиње, особе са инвалидитетом, националне мањине, ЛГБТИ особе и друге групе), у многим областима изложеније дискриминацији и социјалној искључености него мушки припадници тих група.

Пракса Повереника за заштиту равноправности показује да је вишеструка дискриминација најприсутнија у односу на жене због њиховог пола и брачног и породичног статуса, и то у поступку запошљавања и на радном месту²². Стратегијом превенције и заштите од дискриминације из 2013. године утврђено је да су дискриминацији и дискриминаторском поступању више изложене особе и групе: по основу припадности националним мањинама, жене, ЛГБТИ особе, особе са инвалидитетом, старије особе, деца, избеглице, интерно расељена лица и друге угрожене мигрантске групе, на основу верске припадности и лица чије

²² Повереник за заштиту равноправности. (2015). *Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2014. годину*, Београд: Повереник за заштиту равноправности, стр. 105, <http://www.ravnopravnost.gov.rs/sr/visestruka-diskriminacija>

здравствено стање може бити основ дискриминације. Национална стратегија запошљавања за период 2011 – 2020. године утврђује следеће посебно осетљиве друштвене групе на тржишту рада Републике Србије: Роми, избеглице и интерно расељена лица, особе са инвалидитетом, сеоско становништво (посебно сеоско становништво које не поседује земљу и сеоско становништво у југоисточној Србији), необразоване особе, жене, млади (15–24) и старија лица (50–64), дугорочно незапослени, самохрани родитељи, корисници новчане социјалне помоћи, деца без родитељског старања, жртве трговине људима и сл. Стратегија за смањење сиромаштва у Србији из 2003. године као осетљиве друштвене групе означава: особе са инвалидитетом, децу, младе, жене, старије преко 65 година, припаднике/припаднице ромске мањине, необразоване, незапослене, избегла и интерно расељена лица и становништво у сеоским подручјима.

Дискриминација лица по основу два или више личних својстава (вишеструка или укрштена дискриминација) је описана Законом о забрани дискриминације као тежак облик дискриминације (чл. 13, т. 5), јер су негативне последице које изазива много веће.

2.10. Анализа снага, слабости, прилика и претњи

Следећа анализа снага, слабости, прилика и претњи (ССПП, енг. *SWOT*) даје пресек основних информација о тренутном стању родне равноправности и утврђује кључне проблеме на које се одговара овом Стратегијом.

Снаге: - држава је Уставом и међународним прописима обавезна да води политику једнаких могућности и примењује посебне мере ради спречавања и отклањања дискриминације; - развијен антидискриминациони нормативни оквир и прописи у вези са родном равноправношћу и заштитом од дискриминације, укључујући и насиље над женама; - достигнућа Националне стратегије за побољшање положаја жена 2010-2015 у погледу веће политичке партиципације жена, унапређења законодавства, протокола поступања у случајевима насиља у породици, повећане свести јавности о родним питањима и насиљу над женама; - многи стратешки документи садрже посебне мере за побољшање положаја жена и унапређење родне равноправности; - усвојена посебна Национална стратегија за отклањање насиља у породици и у партнерским односима и посебни протоколи државних органа за поступање у случају насиља у	Слабости: - недовољна законодавна реформа и недостатак подзаконских аката; - ограничена хоризонтална и вертикална ефективност примене Акционог плана 2010 - 2015; - велика раширеност родних стереотипа и предрасуда, чак и међу носиоцима јавне власти и у наставним материјалима и уџбеницима; - формални васпитно-образовни процес, наставни програми и садржаји нису родно осетљиви; - жене су изложене дискриминацији у свим сферама јавног живота, нарочито у области запошљавања и на тржишту рада, у приступу положајима одлучивања и напредовању на послу; - сексизам у медијима и у јавном оглашавању; - неповољан положај жена које припадају рањивим групама (младе, старије, Ромкиње, жене са инвалидитетом, жене на селу, труднице, жене које трпе насиље у породици, самохране мајке, незапослене и необразоване жене и др.) и које су нарочито изложене

породици; - пораст свести о значају родне равноправности за развој економије и друштва у целини; - институционални механизми родне равноправности установљени на националном, покрајинском и локалном нивоу; - успостављени законски механизми за заштиту од дискриминације; - повећано учешће жена у скупштинама на националном, покрајинском и локалном нивоу; - примењују се посебне привремене мере у области запошљавања, samozapošljavanja и предузетништва жена, укључујући рањиве групе; - добри резултати пилот пројеката за родно одговорно буџетирање; - родно осетљива статистика у многим областима; - развијене родне студије на универзитету; - развијена мрежа женских организација и организација цивилног друштва.	вишеструкој дискриминацији; - јавност је, а посебно рањиве групе, недовољно упозната са механизмима заштите од дискриминације; - недовољна буџетска подршка институционалним механизмима и политикама родне равноправности; - повећан број жена које су убили њихови мужеви или партнери; - мали број жена у извршним органима власти на свим нивоима; - мали број жена власница предузећа и жена на управљачким функцијама, укључујући одборе директора; - жене из рањивих група имају ограничен приступ здравственој заштити; - Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена се не примењује непосредно у судским поступцима; - велике регионалне разлике у погледу утицаја патријархалне средине на положај жена; - непризната економија старања; - недовољни људски, технички и финансијски ресурси националног механизма за родну равноправност; - непостојање јасних смерница рада за локалне механизме за родну равноправност; - недовољно знање и капацитети за спровођење ових и других стратегија чији је циљ елиминисање дискриминације жена, посебно припадница рањивих група; - недостатак инструментата размене добрих пракси; - недовољно учешће мушкараца у формулисању и примени Акционог плана; - регионалне разлике.
Прилике: - интеграција у ЕУ; - укључивање у фондове ЕУ; - сарадња са Европским институтом за родну равноправност; - јака политичка воља да се спроводи политика једнаких могућности и	Претње: - неповољно економско окружење, пораст незапослености, сиромаштва, задужености и успореног економског развоја; - растуће неједнакости и социјална искљученост;

побољша положај жена; - развијена Женска парламентарна мрежа; - знање и креативни потенцијал жена као допринос економском и друштвеном развоју; - утврђене смернице и контролне листе за поштовање родне равноправности за доносиоце одлука у државној управи; - успостављање система ефикасне сарадње и партнерства са женским групама и цивилним друштвом; - развијена мрежа женских група и организација; - развијен људски потенцијал и знање потребно за примену мера и активности у циљу унапређења родне равноправности; - родна равноправност као део наставног плана и програма стручне обуке државних службеника/службеница; - родне студије на универзитету; - подршка донатора и партнера, - међународна пракса као пример.	- могуће одсуство политичке воље да се спроводи политика родне равноправности као области која није приоритет деловања; - недовољна буџетска средства за подршку планираним мерама и активностима; - недостатак конзистентних и ефективних механизма координације, управљања и надзирања; - недовољна информисаност јавности и недовољно развијена јавна свест; - недовољно знање и слаб капацитет људских ресурса у државној управи; - непостојање координације активности између свих актера у државној управи у спровођењу планираних активности; - недовољно разумевање проблематике родне равноправности као питања развоја од стране доносиоца одлука у државној управи.

3. УТВРЂИВАЊЕ ПРОБЛЕМА

Стратегија родне равноправности је усмерена на успостављање пуне равноправности жена и мушкараца у свим областима јавног и приватног живота. Идентификовано је да су узроци дискриминације жена неравномеран однос моћи између жена и мушкараца заснован на подређеној улози коју жене имају у патријархалном родном режиму, те родни стереотипи и предрасуде. Одржавању оваквог родног режима и раширености дискриминације жена доприноси и постојање структуралне дискриминације. Јавност је недовољно упозната са узроцима и последицама родно засноване дискриминације, као и о специфичностима положаја рањивих група.

Ситуациона анализа родне равноправности је показала да су последице дискриминације тешке и доводе до маргинализације жена, а нарочито припадница рањивих група (Ромкиња, жена са инвалидитетом, самохраних мајки, сиромашних жена, жена на селу, трудница, старијих изнад 65 година, младих, незапослених, жена које трпе насиље у породици, припадница националних и етничких мањина, ЛГБТИ популације) и њихове искључености из друштва. Дискриминацијом жена се крши начело равноправности у обезбеђивању, поштовању и заштити људских права свих грађана и грађанки Републике Србије зајемчених међународним ратификованим документима, Уставом и законима. Дискриминација представља препреку равноправном учешћу жена у политичком, економском и културном животу, спутава даљи напредак друштва, негативно утиче на економију и отежава пун развој способности и креативног потенцијала жена. Родно заснована дискриминација доводи до феминизације сиромаштва и незапослености, насиља над женама и девојчицама, као и до и отежаног приступа добрима, услугама и остваривању права.

Анализа кључног проблема и повезаних ризика заснива се на статистичким подацима, чињеницама и информацијама прикупљеним из истраживања, студија и анализа, извештаја органа државне управе, извештаја међународних уговорних тела УН, извештаја Европске комисије о напретку Србије, извештаја независних тела за заштиту људских права и равноправности, центара за женске/родне студије и информација до којих се дошло током консултација са јединицама локалне самоуправе, Сталном конференцијом градова и општина, женским групама и организацијама цивилног друштва које делују у овој области.

Проблематика родно засноване дискриминације и положаја жена била је предмет интервенције државе кроз доношење Националне стратегије за унапређивање родне равноправности и побољшање положаја жена и пратећег Акционог плана ороченог до краја 2015. године. Независна евалуација акционог плана примене овог Акционог плана је показала је да нису остварени задовољавајући резултати, те да постоји потреба за даљом интервенцијом Владе. Ова потреба проистиче и из Закључних запажања Комитета УН за елиминисање дискриминације жена ау вези са Другим и трећим периодичним извештајем о примени Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена. Доношење новог стратешког документа за побољшање положаја жена и унапређење родне равноправности и пратећег акционог плана утврђено је као приоритет Републике Србије у Националном програму усвајања тековина ЕУ (2014 – 2018), уз усвајање Стратегије за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима и усвајање Закона о изменама и допунама Закона о равноправности полова, као и јачање институционалних

механизма за родну равноправност. Такође, доношење нове стратегије предвиђено је и Акционим планом за примену Стратегије превенције и заштите од дискриминације.

Имајући у виду комплексне последице дискриминације жена како на положај жена, тако и на положај, благостање и развој породице, друштва и државе, стране које имају интерес у спровођењу јавне политике дефинисане овом Стратегијом су сви грађани и грађанке Републике Србије, а нарочито припаднице рањивих група. Родна равноправност се тиче свих жена и мушкараца, тиме и друштва у целини. Постизање *de jure* и *de facto* родне равноправности кључно је питање развоја друштва и унапређења друштвених односа.

4. ЦИЉЕВИ СТРАТЕГИЈЕ

Друштво у Републици Србији је одрживо друштво које укључује све и у коме ће бити достигнут висок квалитет свакодневног живота.

(Из Женске платформе за развој Србије 2014 - 2020, Палић, 2014)

Остварење овакве визије друштва у Републици Србији подразумева власништво над самим развојем, његовим циљевима, методама и резултатима. Родна равноправност је у основи одрживог развоја уз укљученост свих; крајњи циљ је побољшање квалитета живота грађана и грађанки. Родна равноправност је предуслов развоја и налази се у основи отклањања кључних развојних препрека Србије, као што су неусаглашен демографски и економски развој, неадекватно коришћење људских ресурса, занемарен развој руралних подручја, неодговарајуће управљање природним ресурсима и угрожавање животне средине²³.

У периоду од 2016. до 2020. године фокус јавне политике ће бити усмерен на остваривање следећих стратешких циљева:

1. Промењени родни обрасци и унапређена култура родне равноправности:
 - 1.1. Повећани капацитет и знање представника и представница јавне власти о родној равноправности.
 - 1.2. Родно осетљиво формално образовање.
 - 1.3. Повећан ниво свести јавности о значају родне равноправности.
 - 1.4. Повећана сигурност жена од насиља у породици и у партнерским-односима.
2. Повећана равноправност жена и мушкараца применом политика и мера једнаких могућности:
 - 2.1. Равноправно учешће жена и мушкараца у родитељству и економији старања.
 - 2.2. Побољшан економски положај жена и статус на тржишту рада.
 - 2.3. Жене и мушкарци равноправно одлучују у јавном и политичком животу.
 - 2.4. Жене и мушкарци у руралним подручјима активно и равноправно доприносе развоју и имају равноправан приступ резултатима развоја.
 - 2.5. Унапређен положај вишеструко дискриминисаних и рањивих група жена.
 - 2.6. Побољшано здравље жена и равноправан приступ здравственим услугама.

²³ Из Женске платформе за развој Србије 2014 - 2020, Палић, 2014.

3. Родна равноправност присутна у свим кључним политикама на свим нивоима:
 - 3.1. Родна равноправност у свим стратешким документима.
 - 3.2. Родна анализа политика, програма и мера.
 - 3.3. Родно осетљива статистика и евиденција.
 - 3.4. Родно одговорно буџетирање.
 - 3.5. Развијено знање и развијени људски капацитети за стручну подршку увођењу родне равноправности у јавне политике.
 - 3.6. Успостављени функционални механизми за родну равноправност на свим нивоима.
 - 3.7. Успостављени механизми сарадње са организацијама цивилног друштва.
 - 3.8. Успостављена међународна и регионална сарадња и размена добрих пракси.

Стратешки циљеви су усклађени са важећим документима јавних политика, међународним стандардима родне равноправности, постојећим правним оквиром и приоритетима Владе, дефинисаним у Националном програму за усвајање правних тековина ЕУ (2014 – 2018). У формулисању циљева пошло се од налаза и препорука Евалуације Акционог плана за примену Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређење родне равноправности (2010 – 2015). Узети су у обзир и стратешки циљеви дефинисани у Стратегији родне равноправности Савета Европе 2014 – 2017²⁴, као и приоритети Европске уније у овој области утврђени Стратегијом за равноправност између жена и мушкараца 2010 – 2015²⁵. У утврђивању стратешких циљева и мера ради унапређивања родне равноправности у Републици Србији узети су у обзир и закључци, предлози и сугестије дати током консултативних састанака у локалним срединама у процесу израде Стратегије.

У утврђивању стратешких циљева у периоду од 2015. до 2020. године Република Србија полази од следећих принципа:

1. поштовање људских права, достојанства и интегритета личности, као и уважавање различитости,
2. солидарност, правичност и једнаке могућности за све, без дискриминације по било којој основи,
3. подршка личном и друштвеном оснаживању жена, нарочито припадница рањивих група,
4. јавност и транспарентност у спровођењу мера и одговорност државе у постизању родне равноправности,
5. заједнички ангажман жена и мушкараца и њихово партнерство у остваривању родне равноправности,
6. узимање у обзир економских, социјалних, административних, буџетских и других могућности,

²⁴ СМ(2013)136: (1) елиминисање родних стереотипа и сексизма, (2) спречавање и борба против насиља над женама, (3) јемчење једнаког приступа жена правди, (4) постизање уравнотеженог учешћа жена и мушкараца у политичком и јавном одлучивању и (5) постизање родне равноправности у свим политикама и мерама.

²⁵ СОМ(2010) 491: (1) једнака финансијска независност, (2) једнака зарада за исти посао и посао једнаке вредности, (3) равноправност у одлучивању, (4) достојанство, интегритет и укидање родно заснованог насиља, (5) хоризонтална питања везана за родне улоге, законодавство и механизме за управљање питањем родне равноправности.

7. континуираност планирања,
8. координација, сарадња и стратешко партнерство државног, пословног и цивилног сектора у постизању родне равноправности,
9. конзистентност и усклађеност са преузетим обавезама у процесу европских интеграција.

ОПШТИ СТРАТЕШКИ ЦИЉ 1:

Промењени родни образци и унапређена култура родне равноправности

Основни кључ за промену родног режима и поштовање родне равноправности је отклањање негативних родних стереотипа и дискриминаторских пракси према женама и пракси које омогућују и репродукују неједнак однос моћи између жена и мушкараца. Ово укључује мењање родних образаца који почивају на стереотипима и предрасудама. Поред подизања свести јавности, посебна пажња ће се посветити едукацији носилаца политичких функција и представника и представница јавне власти о родној равноправности. Васпитно-образовни процес на свим нивоима, од предшколског до образовања одраслих, мора да почива на позитивним вредностима којима друштво тежи. Стога је нужно да формално образовање постане родно осетљиво. Неопходно је отклањати и спречавати сексизам, сексистичко понашање и говор мржње у јавној и политичкој сфери, а, с друге стране, промовисати и подстицати родно осетљиво извештавање и афирмативно медијско представљање креативног потенцијала жена и њихових доприноса науци, уметности и другим облицима стваралаштва.

Показатељ ефекта:	Почетна вредност: На основу прихватања, односно неприхватања тврдњи које укључују предрасуде о женама, 49% грађана и грађанки Србије изражава наклоњеност идеји родне равноправности, 33% је амбивалентно, а 18% изражава негативан став према родној равноправности ²⁶ .	Циљана вредност: Процент грађана и грађанки Србије наклоњен идеји родне равноправности је повећан за најмање 15 процентних поена, а проценат грађана и грађанки који имају негативан став према родној равноправности је смањен за најмање 10 процентних поена.	Извор верификације: Истраживање јавног мњења
	Базна година: 2014.	Година реализације општег	

²⁶ Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Ipsos Strategic Marketing. (2014). *Истраживање: Родна равноправност у Србији.*

		циља: 2020.	

Посебан циљ 1.1:

Повећан капацитет и знање представника и представница јавне власти о родној равноправности

Ефективна и ефикасна примена политика једнаких могућности подразумева да се представници и представнице јавне власти који контролишу институције и примењују њихове политике не руководе родним стереотипима и предрасудама. Они/е морају бити способни/е да разумеју узроке и препознају видове непосредне и посредне родно засноване дискриминације. Акти које доносе не смеју различито и/ли штетно третирати жене или мушкарце; они морају узети у обзир специфичности њиховог положаја, као и специфичности положаја рањивих група.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност ²⁷ : 80% представника и представница јавне власти не уочава да је неопходно постојање личног својства као основе неједнаког третмана да би се неки акт квалификовао као дискриминациони. 22% представника и представница извршне и законодавне власти не зна да је дискриминација забрањена законом. 49% представника и представница јавне власти сматра да жене нису дискриминисане.	Циљана вредност: Сви представници и представнице јавне власти способни/е су да препознају видове непосредне и посредне дискриминације жена.	Извор верификације: Истраживање односа представника и представница органа јавне власти према дискриминацији.
	Базна година: 2013.	Година реализације посебног циља: 2020.	

Мере за реализацију циља:

²⁷ Ipsos Strategic Marketing, UNDP и Повереник за заштиту равноправности. (2013). *Истраживање: Однос представника органа јавне власти према дискриминацији у Србији*, Београд: Повереник за заштиту равноправности.

- Подизање нивоа свести представника и представница јавне власти о узроцима, последицама и раширености дискриминације жена путем редовне и обавезујуће обуке за људска права и родну равноправност, као и за комуникацију на принципима уважавања и поштовања различитости за све државне службенике и службенице, као и представнике и представнице органа јавне власти.

- Укључивање знања о људским правима, људским правима жена и родној равноправности у садржај за полагање државних испита државних службеника и службеница, судија, тужилаца и адвоката/адвокаткиња.

- Обезбеђивање да Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена, Опциони протокол Конвенције, Опште препоруке Комитета за елиминацију свих облика дискриминације жена, гледишта Комитета по појединачним представкама и његова истрага, као и релевантно домаће законодавство, буду интегрални део правног образовања и обуке за све правнике/правнице, судије, тужиоце и адвокате/адвокаткиње како би се обезбедила директна примена Конвенције и тумачења националних правних одредби у складу са Конвенцијом.

- Обезбеђивање континуиране обуке правника и правница и других службеника и службеница на републичком, покрајинском и локалном нивоу са циљем превенције дискриминације, како би се обезбедило да се у прописима и другим општим актима не нађу одредбе, односно решења која у пракси могу довести до дискриминације.

- Израда и примена етичких кодекса понашања за особље у свим државним органима и институцијама, представничким телима и привредним субјектима, са циљем спречавања и санкционисања родно засноване дискриминације, сексистичког говора и поступања.

Посебан циљ 1.2:

Родно осетљиво формално образовање

Комитет УН за елиминацију дискриминације жена је исказао забринутост због постојаности родних стереотипа у наставним материјалима и уџбеницима и препоручио Републици Србији да подигне ниво свести о важности образовања као људског права и као основе за оснаживање жена и девојчица²⁸.

Показатељ ефекта:	Почетна вредност: Образовни програми и наставни садржаји на свим нивоима формалног образовања нису родно осетљиви.	Циљана вредност: Образовни програми и наставни садржаји на свим нивоима формалног образовања су родно осетљиви.	Извор верификације: Извештај Министарства просвете, науке и технолошког развоја.
	Базна година: 2015.	Година реализације општег циља: 2020.	

Мере за реализацију циља:

²⁸ Закључна запажања Комитета за елиминисање дискриминације жена у вези са Другим и трећим периодичним Извештајем о примени Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена (CEDAW/C/SRB/2-3), Препорука бр. 28.

- Увођење обавезних родно осетљивих и антидискриминаторних образовних програма и наставних садржаја на свим нивоима образовања, укључивши образовање одраслих и образовање медијских професионалаца.

- Ревизија наставних садржаја и уџбеника ради елиминисања родних стереотипа, дискриминаторних садржаја и дискриминаторског језика.

- Увођење образовања о сексуалном и репродуктивном здрављу и правима у складу са узрастом, укључујући и питања родних односа, родних улога, комуникације међу половима и одговорног сексуалног понашања, у наставне планове и програме основног и средњег образовања.

- Унапређивање компетенција запослених у образовању и васпитању путем увођења обавезних образовних програма о родној равноправности и укључивање садржаја о родној равноправности у испит за добијање лиценце за рад у школама/настави.

- Увођење родно осетљивог језика у све наставне садржаје.

- Укључивање женског доприноса науци, култури и уметности у садржаје наставних предмета.

Посебан циљ 1.3.

Повећан ниво свести јавности о значају родне равноправности

Јавно мњење у Србији још увек не препознаје у довољној мери значај родне равноправности за друштво у целини. Ова тема није довољно видљива у доминантном политичком дискурсу. Успешна примена Стратегије, мера и оперативних активности у области унапређивања родне равноправности подразумева да грађани и грађанке разумеју значај ове проблематике као кључног питања развоја. Већина грађана и грађанки се ослања на медије као извор информација о родној равноправности. Стога је неопходно унапређивати родно осетљиво медијско извештавање и отклањати сексизам и дискриминаторни говор у медијском простору.

Показатељ ефекта:	Почетна вредност: 56% грађанки и 53% грађана Србије подржава политичке мере за побољшање родне равноправности ²⁹ .	Циљана вредност: Процент грађана и грађанки Србије који подржавају политичке мере за побољшање родне равноправности је повећан за најмање 15 процентних поена.	Извор верификације: Истраживање јавног мњења.
	Базна година: 2014.	Година реализације општег циља: 2020.	

Мере за реализацију циља:

- Континуирано вођење медијских и информативних кампања о узроцима и последицама родно засноване дискриминације и механизмима заштите, укључујући и заштиту

²⁹ Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Ipsos Strategic Marketing. (2014). *Истраживање: Родна равноправност у Србији.*

од вишеструке дискриминације, кампања за заговарање родне равноправности и деконструкцију родних стереотипа и улога, уз промовисање примера добрих пракси.

- Подизање нивоа свести жена, а нарочито припадница рањивих група, о њиховим правима према Конвенцији о елиминацији свих облика дискриминације жена и поступцима према Опционом протоколу Конвенције.

- Информисање јавности о значају, циљевима и мерама из ове Стратегије и редовито периодично извештавање о резултатима њеног спровођења.

- Израда одговарајућих образовних програма и обезбеђивање перманентне обуке новинара и новинарки, уредника и уредница и других професионалаца који креирају медијске садржаје ради коришћења родно осетљивог језика и родно осетљивог извештавања, без предрасуда и против предрасуда, затим ради препознавања и избегавања сексизма у јавном говору, елиминисања сексистичког представљања жена и сензационалистичког извештавања у случајевима насиља над женама.

- Јавне кампање за развијање културе уважавања и поштовања различитости, са циљем отклањања сексизма и мизогиније, уз укључивање студената и студенткиња новинарства у вођење кампања.

- Доследна примена етичких новинарских кодекса и санкционисање случајева његовог кршења.

- Увести као услов за добијање националне фреквенције емитовање образовног и културног програма, родно осетљиво информисање и спровођење медијских кампања за заговарање родне равноправности и деконструкцију родних стереотипа и улога.

Посебан циљ 1.4.

Повећана сигурност жена од насиља у породици и у партнерским односима

Раширеност свих видова насиља над женама, укључујући насиље у породици и у партнерским односима, захтева хитно настављање унапређења свеобухватног нормативног, политичког и институционалног оквира за његово спречавање и сузбијање. Оно укључује отпочињање новог циклуса стратешког планирања на националном нивоу за елиминацију насиља над женама путем усвајања Националне стратегије спречавања и отклањања насиља у породици и у партнерским односима за наредни средњорочни период. У оквиру Стратегије за родну равноправност активности ће бити подржане даљим унапређивањем система прикупљања и евидентирања података у овој области и редовитим информисањем јавности о последицама и узроцима насиља над женама и ефектима примене мера превенције и заштите жртава.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: Евалуациони извештај примене Националне стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у	Циљана вредност: Усвојена Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима за наредни средњорочни период (2016 – 2020).	Извор верификације: Влада Републике Србије.

	партнерским односима (2011 – 2015)		
	Базна година: 2016.	Година реализације посебног циља: 2016.	

Мере за реализацију циља:

- Унапређивање нормативног оквира система заштите од насиља у породици и у партнерским односима и других облика насиља над женама у складу са Конвенцијом Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, уз укључивање активног учешћа мушкараца у овом процесу.
- Усвајање Стратегије спречавања и сузбијања насиља над женама, укључујући насиље у породици и у партнерским односима (2016 – 2020), и пратећег плана активности примене, са посебним нагласком на положај и заштиту вишеструко дискриминисаних жена, уз укључивање активног учешћа мушкараца у овом процесу.
- Усвајање Закона о бесплатној правној помоћи.
- Успостављање јединственог и стандардизованог система прикупљања, евидентирања и размене података о свим облицима насиља над женама, водећи рачуна да подаци буду разврстани по врсти насиља и према односу између насилника и жртве, као и по основу друштвене рањивости; систем евидентирања треба да укључи све релевантне државне органе и институције, као и организације цивилног друштва које се баве сузбијањем насиља над женама и заштитом жртава.
- Редовно и родно осетљиво информисање јавности о ефектима мера за спречавање и отклањање насиља над женама, механизмима заштите и изреченим санкцијама починиоцима, уз обезбеђивање да информације, статистика и подаци у овој области буду доступни јавности.

ОПШТИ СТРАТЕШКИ ЦИЉ 2:

Повећана равноправност жена и мушкараца применом политика и мера једнаких могућности

Остваривање родне равноправности и вођење политике једнаких могућности претпоставља дефинисање, усвајање и примену сета комплементарних родно осетљивих политика у свим областима јавног живота, укључујући унапређење нормативног и политичког оквира родне равноправности. У наредном периоду приоритетне области државне интервенције биће равномерна расподела родитељства и економије старања на жене и мушкарце, побољшање економског положаја жена, повећање учешћа жена у политичком и јавном животу, нарочито у органима извршне власти, побољшање здравља жена и побољшање положаја жена на селу.

Показатељ ефекта:	Почетна вредност: Резултати (величине) индекса родне равноправности у домену рада, новца, знања, времена, моћи и здравља.	Циљана вредност: Напредак у резултатима (величинама) индекса родне равноправности у домену рада, новца, знања, времена, моћи и здравља.	Извор верификације: Индекс родне равноправности.
	Базна година: 2016.	Година реализације општег циља: 2020.	

Посебан циљ 2.1.

Равноправно учешће жена и мушкараца у родитељству и економији старања

Родна равноправност као развојно питање има директне последице на демографски, економски и свеукупни друштвени развој. Тренутно је одговорност у породичним и партнерским односима неравноправно расподељена између мушкараца и жена, што има директне последице на квалитет свакодневног живота, као и на развојне потенцијале и допринос мушкараца и жена развоју. Област породице и бриге о деци је остала искључена из интервенција у јавним политикама, за разлику од образовања, запошљавања, политичког учешћа и сл. Дугорочни циљеви мера у овој области су смањена оптерећеност жена неплаћеним радом и економијом старања и унапређен квалитет живота жена (довољан број сати сна, бављење спортом и рекреацијом, време за целоживотно учење), очекивано повећање природног прираштаја, повећање запослености жена и смањена дискриминација младих жена на тржишту рада.

Показатељ ефекта:	Почетна вредност: Величина индекса родне равноправности	Циљана вредност: Време проведено у неплаћеним пословима	Извор верификације: Индекс родне

	у домену времена.	равномерније распоређено између мушкараца и жена.	равноправности.
	Базна година: 2016.	Година реализације општег циља: 2020.	Повећан број сервиса за нове и алтернативне услуге.

Мере за реализацију циља:

- Мотивисање и промовисање већег учешћа мушкараца у обављању неплаћених активности у партнерским и породичним односима.
- Промовисање улоге мушкарца у родитељству кроз унапређену едукацију о репродуктивном здрављу, као и повећано коришћење родитељског одсуства од стране очева.
- Подршка самохраним мајкама и очевима кроз алиментациони фонд и друге облике мера у области становања, запошљавања, приступа услугама за бригу о деци,
- подршка породицама са већим бројем деце.
- Смањена стопа абортуса, малолетничких трудноћа и малолетничких порођаја, посебно малолетничких трудноћа и порођаја девојчица и младих жена у ромским насељима.
- Креиране и доступне алтернативне и нове услуге за бригу о деци, о старим особама, болесним члановима/чланицама породице, особама са сметњама у развоју и другим особама које захтевају посебно старање, узимајући у обзир положај и потребе сиромашних жена и других рањивих група.

Посебан циљ 2.2.

Побољшан економски положај жена и статус жена на тржишту рада

Равноправно учешће жена и мушкараца у економији представља основу за одржив развој друштва. То претпоставља отклањање препрека за приступ жена запошљавању, напредовању на послу, стручном усавршавању и свим ресурсима без дискриминације по било којој основи. Обезбеђење приступа редовним приходима путем формалног запошљавања, самозапошљавања, вођења самосталног посла или вођења породичног газдинства кључно је за осигурање економске и социјалне сигурности жена. Искористићавање знања, креативности и потенцијала жена допринеће бољим резултатима економске активности, стварању веће економске вредности и квалитетнијем животу како жена, тако и мушкараца.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: Остварен ниво родне равноправности у домену новца, рада и времена.	Циљана вредност: Напредак у нивоу родне равноправности у домену новца, рада и времена.	Извор верификације: Републички завод за статистику. Индекс родне равноправности.
	Базна година: 2016.	Година реализације посебног циља: 2020.	

Мере за реализацију циља:

Тржиште рада и равноправна заштита:

Укључивање у радно законодавство одредби које ће додатно обезбедити родну равноправност запослених и обезбедити усаглашеност Закона са потврђеним

међународним конвенцијама, као што су Конвенција о правима детета, Конвенција о заштити материнства и Ревидирана европска социјална повеља; активно спречавати дискриминацију жена на раду и омогућити равноправно остваривање свих права у вези са радом.

- Подстицање и обезбеђивање синдикалног организовања запослених жена, подржавање женских секција у синдикатима и обезбеђивање њиховог активног и равноправног учешћа у колективним преговарањима са послодавцем.
- Успостављање ефикасног система контроле услова рада уз континуирану обуку запослених у инспекцији рада како би препознавали дискриминацију жена на раду и у вези са радом и реаговали на одговарајући начин, као и у погледу заштите трудница и других рањивих група жена.
- Обавезивање свих органа јавне власти и приватних послодаваца да развију интерне механизме за сузбијање и заштиту од дискриминације и за вођење родно балансиране кадровске политике, као и ради омогућавања равноправног напредовања жена и мушкараца.
- Поштовање принципа једнаке зараде за исти рад или рад једнаке вредности за све запослене.
- Доследно спровођење законских одредби у вези са равноправним приступом запошљавању и доследно санкционисање случајева кршења, нарочито жена у репродуктивном периоду.
- Подстицање облика рада које послодавци недовољно користе, као што су скраћено радно време, рад од куће и сл.

У области стварања услова за максимално искоришћавање економског потенцијала, креативности и предузетништва жена:

- Усвајање средњорочног акционог плана за реализацију сета комплементарних политика ради искоришћавања економског потенцијала жена, који ће укључити циљеве ове Стратегије и других стратегија релевантних за економски положај жена (Стратегије за развој малих и средњих предузећа, Стратегије развоја образовања, Стратегије запошљавања и др.) са јасно дефинисаним мерама и носиоцима активности у свим областима политике (економске, фискалне, образовне, социјалне, политике запошљавања и обуке) уз обезбеђена средства за примену мера у свакој области политике и механизмима за периодично извештавање.
- Стварање повољног окружења за развој предузетништва уопште, укључивши започињање микробизниса, микрофинансирање, социјално предузетништво, предузетништво из шансе, породичне фирме и задругарство, које нарочито погодује женама; подстицање женског социјалног предузетништва и обуке за покретање пословне иницијативе у овој области.
- Увођење принципа 'Мислите прво на мале' у рад законодавне и извршне власти приликом планирања, израде, усвајања и примене закона и механизма који се односе на привреду и пословање.
- Успостављање међусекторске радне групе (укључујући представнике/представнице пословних и образовних институција, за запошљавање, удружења послодаваца, привредних комора, удружења предузетница и организација цивилног друштва које

раде са рањивим групама) ради развијања родно осетљивог приступа развоју предузетништва.

- Измена садржаја појма 'предузетник' и 'предузетништво' у Закону о предузећима тако да буде усклађено са европским политикама у којима је предузетништво шире схваћено као култура предузимљивости, простор за иновације и креативност.
- Измена Закона о занатству, Закона о задругама, Закона о небанкарском финансирању, Закона о наслеђивању и других релевантних прописа ради приступа ресурсима, имовини, својинским правима и слично, као и ради подстицања предузетничке иницијативе и развоја предузетништва.
- Интензивније и квалитетније повезивање пословног света са системом неформалног и формалног образовања како би се обезбедио квалитетан кадар који ће одговарати потребама и реалностима привреде.
- Мапирање и промовисање добрих и иновативних модела женског стваралаштва.
- Стварање услова за равноправан приступ предузетница, укључујући припаднице рањивих група, профитабилним и капиталним развојним програмима и пројектима, изворима финансирања и тржишту.
- Успостављање јединственог и лако доступног система евидентирања и прикупљања података и редовног праћења предузетништва жена, као и базе података о женском предузетништву.
- Редовна комуникација и консултације са предузетницама преко њихових удружења ради мерења ефикасности и учинака политика и мера у овој области.
- Увођење родне осетљивости у предузетничко образовање и оспособљавање и подизање нивоа компетенција наставног кадра за предузетништво.
- Континуирано мерење напретка женског предузетништва у односу на Акт о малим предузећима Европске уније.

У области приступа коришћењу модерних знања и вештина:

- Стварање услова за равноправан приступ девојчица и дечака, жена и мушкараца, посебно из рањивих група, образовању од предшколског до високог, као и стручном усавршавању и оспособљавању, образовању за информативно-комуникационе технологије и нове технологије, као и у погледу приступа информационо-комуникационим технологијама.
- Охрабривање и подржавање учешћа девојчица, девојака и жена у образовању за занимања у којима се остварује велика додатна вредност, као што су инжењерство и нове технологије.
- Обезбеђивање равноправног учешћа жена и мушкараца у процесима планирања, формулисања и имплементације техничког и технолошког развоја.
- Повећање ангажмана девојака и жена у областима као што су наука, технологија, инжењерство и математика.
- Подржавање и промовисање достигнућа жена у науци и техници, отклањање дискриминације жена у овим областима и обезбеђивање мера за напредовање жена у науци.

Посебан циљ 2.3:

Жене и мушкарци равноправно одлучују у јавном и политичком животу

Основни је предуслов демократије да жене и мушкарци имају једнаке могућности и равноправан приступ положајима моћи и одлучивања у свим областима јавног и политичког живота на свим нивоима, укључујући ниво извршне власти и области у којима су жене нарочито мало заступљене (економија, безбедност, енергетика, саобраћај, спорт и дипломатска служба).

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: У саставу Владе Републике Србије је 21% жена, у Покрајинској влади 16%; у многим извршним одборима општина и градова, као и у управним одборима јавних предузећа нема ниједне жене.	Циљана вредност: У саставу органа јавне власти на свим нивоима најмање је 35% жена.	Извор верификације: Статистика.
	Базна година: 2015.	Година реализације посебног циља: 2020.	

Мере за реализацију циља:

У погледу обезбеђења равноправног приступа представничким телима на свим нивоима:

- Прописати обавезну квоту од 40% за жене у изборе за представничка тела на свим нивоима и створити услове за учешће жена припадница рањивих група применом посебних мера.
- Изменама закона осигурати да у случају промене носиоца мандата након избора, уколико је носилац мандата жена, њу замени жена која је била следећа кандидаткиња на изборној листи.
- Обезбедити услове за рад форума жена у политичким странкама, уз стварање услова за равноправно учешће жена из рањивих група.
- Јачати Женску парламентарну мрежу и унапредити њен утицај установљавањем унутарпарламентарних процедура које ће омогућити консултације о питањима значајним за родну равноправност.
- Уградити родну равноправност међу посебна начела избора националних савета у Закону о изборима националних савета националних мањина, поштовати примену квоте од најмање 30% припадника мање заступљеног пола на кандидатским листама и поштовати расподелу мандата по редоследу на листи.

У погледу обезбеђења равноправног приступа у свим органима извршне власти на свим нивоима, као и у јавним предузећима, финансијским и другим институцијама:

- Прописати обавезне посебне мере и квоте за обезбеђење равноправног учешћа жена и мушкараца у свим органима извршне власти на националном, покрајинском и локалном нивоу.

- Утврдити и предузети посебне мере ради стварања услова већег учешћа жена на позицијама одлучивања у државним управама, јавним агенцијама и јавним предузећима.

У погледу обезбеђења равноправног приступа представничким, извршним и надзорним телима у областима у којима су жене нарочито мало заступљене, као што су економија, безбедност, енергетика и спорт:

- Формулисати и предузимати посебне мере за већу заступљеност жена у области безбедности, технолошког развоја, енергетике, инфраструктуре, саобраћаја, спорта и у другим областима у којима су недовољно присутне, као и у највишим нивоима дипломатске службе.
- Путем посебних мера створити услове за веће учешће жена у процесима креирања, примене и надзирања економске политике и политика развоја на свим нивоима и у свим фазама.
- Створити услове за равноправну заступљеност жена и мушкараца у државним делегацијама пред међународним и регионалним организацијама.
- Усвојити Национални акциони план за примену Резолуције Савета безбедности УН 1325 за период 2016 – 2020.

Посебан циљ 2.4:

Жене и мушкарци у руралним подручјима активно и равноправно доприносе развоју и имају равноправан приступ резултатима развоја

У својим Закључним запажањима у вези са Другим и трећим периодичним извештајем о примени Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена (CEDAW/C/SRB/2-3)³⁰, Комитет УН за елиминисање дискриминације жена је изразио посебну забринутост због постојања неједнакости између жена у граду и жена на селу у погледу животног стандарда и запослености, поготово старијих жена. Комитет је такође забринут због чињенице да постоји дискриминација жена на селу у приступу имовини услед традиционалних и друштвених образаца који фаворизују мушкарце као носиоце имовинских права. Стога је препоручио Републици Србији да обезбеди женама на селу, укључујући старије жене, неометан приступ одговарајућем животном стандарду, запошљавању и имовинским правима.

Побољшање евидентно лошег положаја жена у руралним подручјима повезано је са развојем села. Инклузиван и бржи рурални развој захтева да се у селима обнови социјална кохезија и створи подстицајно економско окружење које ће омогућити квалитетнији живот жена и мушкараца. Свеобухватно планирање руралног развоја подразумева активно учешће жена и коришћење њихових потенцијала. Ово планирање истовремено треба да обухвати све области (економску, социјалну, културну, здравствену) и све нивое (држава, локална самоуправа, сеоска заједница) уз активирање различитих субјеката. На ову комплексност проблема одговориће се развијањем свеобухватног нормативног и политичког оквира, укључујући усвајање Стратегије за побољшање положаја жена на селу.

³⁰ Препорука бр. 34.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: Међу женама на селу, њих 12% није здравствено осигурано, а преко 60% њих није покривено пензијским осигурањем.	Циљана вредност: Све жене на селу су покривене здравственим и пензијским осигурањем.	Извор верификације: Статистика.
	Базна година: 2011.	Година реализације посебног циља: 2020.	

Мере за реализацију циља:

У погледу развијања свеобухватног нормативног и политичког оквира у циљу побољшања положаја жена на селу:

- Усвојити Стратегију за унапређење економске, социјалне, здравствене и физичке сигурности жена у сеоским подручјима, нарочито вишеструко дискриминисаних жена, уз предузимање мера елиминације родно засноване дискриминације и родних стереотипа.
- Отклонити прописе и праксе које дискриминишу приступ жена пољопривреди, имовини и другим ресурсима, укључивши одговарајуће измене Закона о наслеђивању.
- Створити услове да жене на селу, укључујући старије жене и припаднице других рањивих група, имају неометан приступ одговарајућим животним стандардима и стицању дохотка.
- Сузбијати стереотипе о улози жена на селу.
- Обезбедити услове да жене на селу стекну знања о својим правима и механизмима заштите и подстицати пријављивање случајева дискриминације.
- Створити услове за равноправно учешће жена у одлучивању на нивоу месних заједница и креирање програма на локалном нивоу.
- Подстицати и подржавати формирање и рад удружења жена у руралним подручјима, њихово умрежавање и размену искустава, као и комуникацију са механизмима родне равноправности на националном, покрајинском и локалном нивоу.
- Предузети програме за едукацију жена на селу о њиховим правима, родној равноправности и нормативној и политичкој основи за остваривање и заштиту њихових права.
- Осмислити начине за уступање неискоришћеног и необрађиваног земљишта младима, женама и младим породицама.
- Обезбедити месечни приход (пензије, социјално давање или сл.) женама у руралним подручјима старијим од 60 година.

У погледу развијања и искоришћавања потенцијала жена у развоју пољопривреде, руралног развоја и зелене економије:

- На систематски начин обезбедити препознавање женских ресурса и предузетничких иницијатива у сеоским подручјима.

- Створити услове за рад саветовалишта и осмислити обуке за развијање сопствених бизниса и усавршавања из области пољопривреде, зелене економије, вођења сопственог бизниса и др.
- Подстицати доносиоце одлука са свих нивоа одлучивања на креирање модела за развијање производње која посебно погодује женама, као што су органска пољопривреда и производња на малој површини земљишта.
- Унапредити произвођачке потенцијале за развој сеоских газдинстава која воде жене обезбеђивањем подстицајних мера, увођењем додатних критеријума за предност у откупу пољопривредних производа са газдинстава која воде жене и на друге начине.
- Развити послове и услуге и ван пољопривреде, као што су социјална економија и агротуризам, којим би се побољшао квалитет свакодневног живота у селима.
- Предузимати мере за сузбијање облика дискриминације са којима се претежно суочавају жене на селу, нарочито из рањивих група као што су Ромкиње, жене са инвалидитетом, старије жене и др.
- Увести подстицаје за локалне самоуправе које улажу у развијање инфраструктуре у сеоским подручјима, укључујући јавни превоз, ради повећања доступности услуга и програма и мобилности жена са села.

Посебан циљ 2.5:

Унапређен положај вишеструко дискриминисаних и рањивих група жена

Комитет УН за елиминисање дискриминације жена је у својим Закључним запажањима у вези са Другим и трећим периодичним Извештајем Републике Србије о примени Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена (CEDAW/C/SRB/2-3) изразио је забринутост због одсуства концепта интерсекционалности и вишеструке дискриминације у антидискриминационим законима. Сврха правног дефинисања је да се омогући постојање правне основе за судски спор на основу вишеструке дискриминације како би се омогућила праведна накнада за жртве. Стога ће се у наредном периоду посебна пажња поклонити унапређивању антидискриминационог законодавства, спречавању вишеструке дискриминације, развијању механизма заштите и побољшању положаја рањивих група жена. Комбинација вишеструког искуства дискриминације тражи посебно поступање и посебну пажњу у оквиру опсега правне заштите.

Узимајући у обзир резултате Евалуације Акционог плана (2010 – 2015), ситуациону анализу стања родне равноправности и закључке консултација са јединицама локалних самоуправа и организацијама цивилног друштва, ова Стратегија идентификује као рањиве групе посебно изложене ризику вишеструке дискриминације: Ромкиње, жене старије од 60 година, младе, жене на селу, труднице, жене са малом децом, жене другачије сексуалне оријентације, жене које трпе насиље у породици, жене са инвалидитетом, самохране мајке, припаднице националних и етничких мањина, незапослене и необразоване жене. Овим листа рањивих група остаје отворена; рањивим групама се сматра свака група која је као таква идентификована у појединој области јавне политике и/ли узимајући у обзир специфичности локалног окружења и околности.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: Концепт вишеструке дискриминације није укључен у законодавство.	Циљана вредност: Припаднице и припадници рањивих група са искуством вишеструке дискриминације имају приступ правди и правичном обештећењу.	Извор верификације: Извештај Министарства правде.
	Базна година: 2015.	Година реализације посебног циља: 2020.	

Мере за реализацију циља:

- Увести концепт вишеструке дискриминације у законодавство и омогућити жртвама приступ правди и правичном обештећењу.
- Обезбедити обуку судија, тужилаца и адвоката/адвокаткиња да разумеју и препознају вишедимензионалну дискриминацију и обезбеде одговарајућу правну заштиту жртвама.
- Обезбедити одговарајућу обуку органа јавне власти на локалном нивоу како би препознавали и разумели вишедимензионалну дискриминацију, идентификовали рањиве групе у својим локалним срединама и укључили специфичности њиховог положаја у локалне планове развоја.
- У припремама и изради нових стратешких докумената од националног до локалног нивоа спроводити *ex ante* анализу утицаја ефеката на положај рањивих група.
- Створити услове да јединице локалне самоуправе примењују подстицајне мере за побољшање положаја жена, посебно припадница рањивих група, у њиховим срединама.
- У припреми нове Стратегије за унапређење положаја Рома за период 2016-2020. посебна пажња ће се посветити родној равноправности као хоризонталном питању и њеном увођењу у све планиране мере, као и примени посебних мера за унапређивање положаја ромских жена и девојчица.
- Створити услове за смањење незапослености припадница рањивих група (Ромкиња, жена са инвалидитетом, самохраних мајки, жена на селу, необразованих жена, жена које су изашле из ситуације насиља и др.) креирањем посебних мера за подршку запошљавања жена и подстицањем иницијатива на локалном нивоу; подржавати успешне програме и мере за њихово економско оснаживање.
- Доследно и са дужном преданошћу примењивати посебне мере за унапређивање положаја вишеструко дискриминисаних и рањивих група жена ради њиховог равноправног приступа запошљавању, заштити на раду, ресурсима, правди, имовинским правима, одлучивању у јавном и политичком животу, образовању, инфраструктури, здравственој и социјалној заштити.
- Формирати Одборе за родну равноправност у свим Националним саветима националних мањина и обавезати Националне савете да примењују политику родне равноправности.
- Обезбедити услове остваривања активног и пасивног бирачког права за Ромкиње.

- Утврдити и предузимати посебне мере ради стварања услова за веће учешће жена и мушкараца из рањивих група у свим органима извршне и јавне власти на свим нивоима.
- Подржавати истраживања о специфичностима положаја вишеструко дискриминисаних група, уз препоруке за унапређивање њиховог положаја и отклањање дискриминације.

Посебан циљ 2.6:

Побољшано здравље жена и равноправан приступ здравственим услугама

И поред постојања законодавних мера и мера здравствене политике, налази евалуације Акционог плана (2010 – 2015) показали су да очекивани резултати у овој области нису постигнути. Женама, а нарочито припадницама рањивих група, није обезбеђен довољан ниво приступа квалитетној здравственој заштити. Расположиви финансијски, технички и људски ресурси у овој области нису били ни довољни ни одрживи. Комитет УН за елиминацију дискриминације жена упутио је Републици Србији низ препорука ради обезбеђења равноправног приступа здравственим услугама и побољшању здравља жена, посебно имајући у виду потребе и положај припадница рањивих група.³¹

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: Остварен ниво родне равноправности у домену здравља.	Циљана вредност: Напредак у нивоу родне равноправности у домену здравља.	Извор верификације: Индекс родне равноправности.
	Базна година: 2016.	Година реализације посебног циља: 2020.	

Мере за реализацију циља:

- Побољшати приступ жена квалитетној здравственој заштити и здравственим услугама, у складу са Општом препоруком бр. 24 (1999).
- Обезбедити ефикасно спровођење закона и политика које обезбеђују обавезно здравствено осигурање и бесплатне услуге за све жене и девојчице.
- Омогућити и направити национални регистар са адресама свих жена по годиштима због позивања на скрининг рака дојке и карцинома грлића материце, независно од тога да ли имају здравствено осигурање, и направити електронски програм за документовање и администрирање скрининга.
- Радити на превенцији малигних и кардиоваскуларних болести и других обољења, радити на афирмацији и подизању свести жена о важности превентивних прегледа сталним акцијама здравствених радника/радница са нагласком на жене на селу (методом индивидуалног разговора, „од врата до врата“).
- Ускладити националну уредбу и омогућити да све жене, чак и оне без здравственог осигурања, могу да дођу на превентивне прегледе.

³¹ Препоруке бр. 33 (а), (б), (ц), (д) и (е).

- Предузимати неопходне мере које гарантују потпуну и ефикасну реализацију права жена са инвалидитетом на сексуално и репродуктивно здравље отклањањем предрасуда, обуком медицинског особља и повећањем броја здравствених објеката адекватно опремљених како би одговорили њиховим потребама.

- Смањити коришћење абортуса као методе контрацепције повећањем информисаности и приступа савременим облицима контрацепције који би били укључени у позитивне листе лекова и обезбедити да абортус остане доступан, као што јесте у овом тренутку, и законски и финансијски, те да размотри укључивање трошкова за абортус у систем здравственог осигурања.

- Предузимати мере за обезбеђење приступа женама и девојчицама које живе са ХИВ-ом другој генерацији антиретровиралних лекова и другим неопходним лековима и услугама, као и информацијама о методама превенције преноса ХИВ-а са мајке на дете.

- Промовисати спорт, рекреацију и здраве стилове живота.

У погледу унапређивања здравља жена у руралним подручјима:

- Повећати и олакшати доступност здравственим услугама, укључујући оне везане за репродуктивно здравље, имајући у виду обезбеђење приступности и припадницама вишеструко дискриминисаних и рањивих група, путем мобилних тимова и на друге одговарајуће начине.
- Усвојити одредбе за лакше остваривање права на здравствено и социјално осигурање, нарочито помажућим члановима домаћинства.
- Реализовати едукативне програме намењене здравственим радницама/радницама на селу ради повећања разумевања дискриминације жена, посебно вишеструко дискриминисаних жена.
- Створити услове за оснивање специјализованих саветовалишта за планирање породице и повећати њихову доступност на локалном нивоу.
- Унапредити здравствену заштиту деце, посебно деце са инвалидитетом.

ОПШТИ СТРАТЕШКИ ЦИЉ 3:

Родна равноправност присутна у свим кључним политикама на свим нивоима

Увођењем родне равноправности у јавне политике на свим нивоима држава се фокусира на превенцију родно засноване дискриминације и отклањање структуралне дискриминације, уместо да се бави искључиво последицама. Родна равноправност постаје део планирања, формулисања и примене закона, политика и мера. Тиме се потребе, приоритети и специфичан положај жена и мушкараца, нарочито из рањивих група, систематски укључују у јавне политике и активно се разматрају њихови ефекти на положај жена и мушкараца у свим фазама (фаза планирања, израде, примене, надзирања и вредновања) и на свим нивоима, уз равноправно учешће жена и мушкараца у овим процесима. Ово значи да ће се у наредном периоду извршити ревизија кључних јавних политика са аспекта родне равноправности у свим областима, укључујући оне које нису непосредно наведене у овој стратегији (као што су пензијско осигурање, социјална заштита, култура, саобраћај, инфраструктура, приступ правди, правда, технолошки развој и др.).

Поред реорганизовања, унапређења и евалуације политичких процеса, увођење родне равноправности у јавне политике подразумева примену одређених аналитичких, образовних и саветодавних техника, као што су евидентирање и прикупљање родно осетљивих података, доследна примена родно осетљивог језика, родно одговорно буџетирање, родна анализа политика, програма и мера, истраживања из области родних студија и обуке доносиоца/доносиоцима одлука и људских ресурса.

Показатељ ефекта:	Почетна вредност: Јавне политике, програми и буџети су родно неосетљиви.	Циљана вредност: Родна равноправност је део јавних политика, програма и буџета.	Извор верификације: Закони, Стратешки документи, Национални буџет, покрајински буџет, буџети јединица локалне самоуправе.
	Базна година: 2015.	Година реализације општег циља: 2020.	

Посебан циљ 3.1:

Родна равноправност у свим стратешким документима

Многи национални, покрајински и локални стратешки документи у разним областима (развој малих и средњих предузећа, јавно здравље, запошљавање, развој спорта и др.) садрже циљеве и мере за побољшање положаја жена и рањивих група. Међутим, родна равноправност је углавном укључена као посебна 'женска' компонента и/ли као одвојен део посвећен родној равноправности. По правилу родна равноправност није интегрисана у стратегију као целину. Осим тога, у току планирања стратегије се не врши претходна родна анализа и процена утицаја на род. Остваривање *de facto* родне равноправности претпоставља укључивање родне

равноправности у све стратешке документе на свим нивоима уз претходну родну анализу и процену утицаја на род.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: Родна равноправност је укључена у један број стратешких докумената, углавном као посебна 'женска' компонента или део који се посебно бави женама и/ли родном равноправношћу.	Циљана вредност: Родна равноправност је препозната као питање развоја и уведена је у стратегије на свим нивоима.	Извор верификације: Националне стратегије, Стратегије АП Војводине, Локални планови активности.
	Базна година: 2015.	Година реализације посебног циља: 2020.	

Мере за реализацију циља:

- Развити методологију, одговарајуће алате и процедуре за увођење родне равноправности у политике и програме.
- Усвојити контролне листе, смернице и оквире за деловање, укључујући обавезујућа упутства за недискриминаторни језик.
- Стандардизовати употребу термина везаних за родну равноправност.
- Обавезати на доследност употребе родно осетљивог језика у прописима и службеној комуникацији државних органа.
- Усвојити одговарајуће измене и допуне Јединствених методолошких правила за израду прописа и Методологију за израду подзаконских прописа.
- Обезбедити правовремено и ефикасно спровођење свих антидискриминационих закона и прописа и предузимати мере за подизање свести јавности, а посебно жена из рањивих група, о тим законима.
- Приступити припреми стратешких докумената чије важење истиче 2015. године уз обавезно укључивање родне равноправности у циљеве политика.
- Континуирано се старати о томе да се родна равноправност уводи у све нормативне прописе, стратегије, програме и мере у свим областима, уз обезбеђење равноправног учешћа жена и мушкараца у процесу њиховог планирања, припреме и израде.
- Обезбедити да су одговарајући ресурси додељени за потребе реализације привремених посебних мера за обезбеђење родне равноправности усвојене законима и стратегијама.
- Редовно обавештавати јавност, посебно жене, о привременим посебним мерама које је држава увела ради побољшања положаја рањивих група жена.
- Развијати партнерства жена и мушкараца у промоцији родне равноправности и креирању родно освешћених политика на свим нивоима.

Посебан циљ 3.2:

Родна анализа политика, програма и мера

Остваривање родне равноправности и спречавање родно засноване дискриминације претпоставља *ex ante* процену утицаја на род, односно процену утицаја предлога јавних политика из аспекта могућих различитих ефеката на жене и мушкарце. Циљ је да се усвоје предлози који обезбеђују спречавање и уклањање потенцијалних дискриминаторских утицаја таквих политика.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: Политике, програми и мере су родно „слепи“ и не узимају у обзир ефекте које производе на жене и мушкарце.	Циљана вредност: Предлози политика, програма и мера се усвајају након анализе утицаја родности.	Извор верификације: Документи органа јавне власти Извештај Координационог тела за родну равноправност
	Базна година: 2015.	Година реализације посебног циља: 2020.	

Мере за реализацију циља:

- Овластити сва министарства да разматрају политике и програме из родне перспективе у светлу Пекиншке декларације и Платформе за акцију; анализирати и проучавати утицаје закона и других прописа, политика и мера на животе жена и мушкараца; успоставити међуминистарску координацију и сарадњу са Координационим телом за родну равноправност ради примене овог овлашћења; континуирано пратити извршавање закона, прописа, политика, програма и мера које се односе на политику једнаких могућности и родну равноправност.
- Развити методологију, одговарајуће алате, процедуре и капацитете за родну анализу политика, програма и мера и праћење њихових ефеката у односу на жене и на мушкарце, укључујући и жене и мушкарце из рањивих и вишеструко дискриминисаних група.
- Редовно и обавезно вршити *ex ante* процену утицаја на род политика и закона који су у припреми и утицати на отклањање родних стереотипа у заједници; надzirати примену закона и мера, као и њихов утицај на превазилажење постојећих стереотипа и неравноправности у локалним срединама; предузимати мере за промену закона, политика и мера уколико се родном анализом и проценом утицаја на род оцени да негативно утичу на родну равноправност.
- Обезбедити родну осетљивост инвестиционих програма.
- Мерити и процењивати ефекте ових закона, прописа, политика, програма и мера на положај жена и мушкараца, унапређење родне равноправности, елиминацију вишеструке дискриминације и, на основу ових налаза, вршити периодичну ревизију закона, прописа, политика, програма и мера. Континуирано обавештавати јавност и учинити информације о овим налазима и ревизијама доступне женама, укључујући и јавно објављивање родно осетљивих података и статистике.

- Успоставити институционалну структуру са одговарајућим људским ресурсима за увођење родне равноправности у јавне политике, нарочито за родно одговорно буџетирање, родну анализу и процену утицаја на род.
- Обезбедити континуирану едукацију и стицање одговарајућих знања и вештина за запослене у државним органима, институцијама и установама.
- Обезбедити стручну подршку – успоставити базу података академских и независних стручњака и стручњакиња за родну равноправност, људска права жена и увођење родне равноправности у јавне политике, нарочито за родно одговорно буџетирање, родну анализу и процену утицаја на род, уз претходно утврђивање критеријума и доследно поштовање истих.
- Усвојити нови Закон о родној равноправности у циљу његовог усклађивања са релевантним Директивама ЕУ (Директивом број 2006/54/ЕС о имплементацији начела једнаких могућности и једнаког третмана мушкараца и жена у вези са питањима запошљавања и обављања занимања).

Посебан циљ 3.3:

Родно осетљива статистика и евиденција

Постојање родно осетљиве статистике, родно разврстаних података и родних индикатора је претпоставка укључености родне равноправности у јавне политике. То су кључни алати за формулисање, примену, надзирање, евалуацију и ревизију политичких циљева. Родно осетљива статистика обезбеђује податке за креирање и ревизију јавних политика како не би производиле различите ефекте на жене и мушкарце. Поред тога, она обезбеђује веродостојне податке о стварним ефектима политика и програма на животе жена и мушкараца. Републички завод за статистику исказује висок ниво родно осетљиве статистике; у току је израда и Индекса родне равноправности, али многи државни органи, институције и привредни субјекти не прикупљају и не евидентирају родно разврстане податке.

Редовно и свеобухватно праћење и приказивање родно осетљивих података омогућавају сагледавање стања у друштву у погледу родно засноване дискриминације, као и креирање, планирање и спровођење политика које су усмерене на отклањање неједнакости и унапређење положаја дискриминисаних група или дискриминисаних појединаца и појединки.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: Индекс родне равноправности није израђен.	Циљана вредност: Индекс родне равноправности се редовно објављује.	Извор верификације: Републички завод за статистику.
	Базна година: 2015.	Година реализације посебног циља: 2016.	

Мере за реализацију циља:

- Створити услове да се води родно осетљива статистика у свим областима по истој методологији како би подаци били упоредиви; статистички подаци треба да буду разврстани не само по полу, него и по доби, локацији, националном или етничком

пореклу, инвалидности, језику, степену образовања и другим основама друштвене рањивости, као и по регионима.

- Осигурати да дефиниције и концепти на којима се заснива статистика узимају у обзир различитости родних улога жена и мушкараца.
- Обезбедити да методе прикупљања података узимају у обзир родне стереотипе и културне и социјалне обрасце који могу да утичу на настајање родних предрасуда.
- Створити услове за примену закона у циљу обавезивања државних органа, институција и установа, као и привредних субјеката и јединица локалне самоуправе да прикупљају и евидентирају родно разврстане податке.
- Дефинисати родне индикаторе по секторима ради мерења утицаја политика, програма и мера на промене у односима између жена и мушкараца, као и ради праћења остваривања циљева родне равноправности.
- Редовно исказивати и објављивати Индекс родне равноправности.

Посебан циљ 3.4:

Родно одговорно буџетирање

Родно одговорно буџетирање је примена родне равноправности у буџетском процесу. Оно подразумева укључивање родне равноправности у све буџетске процесе и реструктурирање прихода и расхода са циљем унапређења родне равноправности. То подразумева да се у буџетском процесу узму у обзир потребе и приоритети жена и мушкараца, као и различитих група жена и мушкараца, имајући у виду различите улоге које они/оне имају у породици, на радном месту и у друштву. На овај начин се чине видљивим места где је дистрибуција државног буџета родно неправична. Циљ је да приоритети жена имају исту тежину као и приоритети мушкараца. На овај начин се средства за јавне трошкове боље усмеравају и ефикасније распоређују уз обезбеђивање родне равноправности.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: Родно одговорно буџетирање у фази пилот пројеката.	Циљана вредност: Родна равноправност уведена у национални и покрајински буџет, као и у буџете најмање 30% јединица локалне самоуправе.	Извор верификације: Национални буџет, Покрајински буџет, Буџети јединица локалне самоуправе.
	Базна година: 2015.	Година реализације посебног циља: 2020.	

Мере за реализацију циља:

- Развити и усвојити нормативни оквир за родно одговорно буџетирање.
- Законом о буџетском систему дефинисати обавезу родног буџетирања.
- У упутству за израду буџета интегрисати инструкцију за родно одговорно буџетирање.
- Формирати радну групу за спровођење родне буџетске иницијативе.
- Дефинисати и усвојити фазе за увођење родног буџетирања.

- Обезбедити едукацију о родном буџетирању за запослене у државним органима, нарочито за креаторе/креаторке буџета и буџетске аналитичаре/аналитичарке, као и за запослене у институцијама и другим органима који су корисници буџета.
- Израдити процену утицаја буџета на род ради утврђивања да ли производи различите ефекте на жене и мушкарце.

Посебан циљ 3.5:

Развијено знање и ојачани људски капацитети за стручну подршку увођењу родне равноправности у јавне политике

Увођење родне равноправности у јавне политике почива на примени разноврсних аналитичких, образовних, саветодавних и партиципаторних техника и алата. У том процесу подршку ће пружати родне студије у области формалног универзитетског образовања, које обезбеђују људски потенцијал и знање потребно за увођење родне равноправности у све јавне политике.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: Родне студије су институционализоване на универзитету уз мали број студената и студенткиња стипендираних из буџета; академски студијски програми друштвено-хуманистичких наука нису родно осетљиви.	Циљана вредност: Повећан број студената и студенткиња родних студија стипендираних из буџета; у академске студијске програме друштвено-хуманистичких наука уведени нови интердисциплинарни предмети .	Извор верификације: Годишњи извештаји универзитетских установа.
	Базна година: 2015.	Година реализације посебног циља: 2020.	

Мере за реализацију циља:

- Унапређивати и подржавати родне студије као извор знања о родним односима у сврху развијања критичне масе људског потенцијала у овој области и обезбеђивања стручног усавршавања људских ресурса за спровођење и унапређивање политике једнаких могућности, родне равноправности и елиминисање родно засноване дискриминације; повећати видљивост родних студија.
- Обезбедити материјалну и финансијску подршку инфраструктури родних студија на универзитетима.
- Подстицати и финансијски подржавати циљана научна теоретска и емпиријска истраживања и пројекте у области родних студија, који ће допринети реализацији стратешких циљева утврђених овом Стратегијом.
- Јачати утицај родних студија на ширу академску заједницу достигнућима у знању и истраживању; подстицати и подржавати интердисциплинарност у академским

студијским програмима, увести нове предмете из родних студија на универзитетима, обезбедити употребљивост знања и увести облике додатног усавршавања студената/студенткиња.

- Подстицати и финансијски подржавати студирање на специјалистичким, мастер и докторским студијама родних студија, нарочито припадница рањивих група; повећати број студената и студенткиња специјалистичких, мастер и докторских студија који/е се финансирају из буџета.
- Подстицати и финансијски подржавати објављивање научних часописа, стручних радова и докторских дисертација из области родних студија.
- Формирати базу података стручњака/стручњакиња и истраживача/истраживачица из области интердисциплинарних и родних студија.

Посебан циљ 3.6:

Успостављени функционални механизми за родну равноправност на свим нивоима

Институционални механизми родне равноправности су успостављени на свим нивоима, од националног до локалног, али нису довољно функционални и видљиви, нити остварују потребан утицај на креирање јавних политика. Недостају јасно дефинисане надлежности и смернице рада, нарочито на локалном нивоу. Нема координације и непосредне сарадње између националних и локалних механизма. Буџетска подршка је недовољна, а људски, технички и материјални ресурси нису одговарајући.

Примена принципа родне равноправности у свим политикама и мерама је комплексан, свеобухватан и сталан посао који захтева постојање функционалних механизма родне равноправности на свим нивоима. То претпоставља обезбеђење компетентних кадрова, материјалних и финансијских ресурса, као и јасних и, са централног нивоа координираних, смерница за рад у овој области, уз постављање минимума захтева и истовремено спречавање бирократизације посла. У свим министарствима и органима државне управе именоване се лица за родну равноправност. Јасно ће се формулисати циљеви и задаци које механизми родне равноправности на локалном нивоу треба да остварују. Помериће се фокус са бављења женама као жртвама ка женама и мушкарцима који су равноправни фактори у развоју друштва.

Показатељ ефекта:	Почетна вредност: Институционални механизми за родну равноправност су успостављени на националном и на покрајинском нивоу у 90% општина, али не остварују свуда утицај; подршка и ресурси неопходни за њихов рад су недовољни.	Циљана вредност: Институционални механизми за родну равноправност ефикасно делују на свим нивоима на основу јасно дефинисаних надлежности уз обезбеђену буџетску, материјалну и кадровску подршку.	Извор верификације: Закон о министарствима, Закон о родној равноправности, статистички подаци, Национални буџет, Покрајински буџет, Буџети јединица

	Базна година: 2015.	Година реализације општег циља: 2020.	локалне самоуправе.

Мере за реализацију циља:

- Упоставити одговарајуће материјалне, финансијске и кадровске услове за рад стручне службе Координационог тела за родну равноправност уз претходну процену потреба нужних за реализацију ове Стратегије и одговарајуће измене Правилника о систематизацији радних места. Прецизно дефинисати надлежности институционалних механизма на свим нивоима и створити услове за њихов утицај на креирање јавних политика.
- Израдити јасне и, са централног нивоа координиране, смернице за рад институционалних механизма за родну равноправност на локалном нивоу. Увести меру обавезног установљавања ресорног члана градског, односно општинског већа задуженог за област родне равноправности, као и стручне службе надлежне искључиво за ову област, коју би чинила стручна лица, независна од евентуалних промена у саставу водећих локалних политичких структура. Осигурати материјалну, финансијску и кадровску базу за њихово деловање.
- Створити услове за одговарајуће људске, техничке и финансијске ресурсе институционалним механизмима на националном, покрајинском и локалном нивоу, као и политичку подршку, како би им се омогућило да ефикасно врше своје функције.
- Именовати лица за родну равноправност/контакт особу за комуникацију са Координационим телом за родну равноправност у свим министарствима и органима државне управе.
- Континуирано јачати капацитете институционалних механизма обезбеђењем и спровођењем едукативних програма.
- Успоставити ефикасан механизам сарадње и комуникације на националном, покрајинском и локалном нивоу, посебно са другим релевантним државним и недржавним актерима (Народном скупштином и другим органима јавне власти, државним институцијама у области правосуђа, безбедности, здравства, образовања, итд., независним органима за заштиту људских права и равноправности, академском заједницом, привредним сектором, синдикатима, организацијама цивилног друштва, женским организацијама, медијима и др.).
- Координисати активно представљање и учешће у активностима тела, органа, радних тела и других механизма УН.

Посебан циљ 3.7:

Успостављени механизми сарадње са организацијама цивилног друштва

Држава укључује женске групе и друге организације цивилног друштва, нарочито удружења припадника/припадница рањивих група, у процесе формулисања антидискриминационих политика, унапређење родне равноправности и побољшање положаја жена. Сарадња се остварује преко Канцеларије за сарадњу са цивилним друштвом Владе Републике Србије. Значај родне равноправности и комплексност проблематике којом се бави ова Стратегија захтевају успостављање чвршће и континуиране сарадње у спровођењу

планираних мера и активности између националног механизма за родну равноправност и релевантних организација цивилног друштва, посебно женских организација.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: Комуникација државних органа управе са организацијама цивилног друштва води се преко Канцеларије за сарадњу са цивилним друштвом уз периодичне и неформалне консултације.	Циљана вредност: Упостављен формални механизам сарадње Координационог тела за родну равноправност са организацијама цивилног друштва у циљу сарадње и редовних консултација у примени ове Стратегије.	Извор верификације: Механизам сарадње Координационог тела за родну равноправност са организацијама цивилног друштва.
	Базна година: 2015.	Година реализације посебног циља: 2016.	

Мере за реализацију циља:

- Обезбедити формалан и неформалан дијалог и периодичне консултације између институционалних механизма на свим нивоима и релевантних организација цивилног друштва, посебно женских организација, путем формалног механизма сарадње у области спровођења ове Стратегије.
- Укључити у сарадњу организације цивилног друштва и удружења која се баве положајем рањивих група.
- Подстицати и подржавати организације цивилног друштва да у пројектима које реализују што више користе циљеве и мере из ове Стратегије, као и да размењују примере добрих пракси.

Посебан циљ 3.8:

Успостављена међународна и регионална сарадња и размена добрих пракси

Унапређење међународне и регионалне сарадње у области родне равноправности предвиђено је Националним програмом за усвајање правних тековина Европске уније (2014 - 2018). У овој области радиће се на упознавању јавности са међународним и регионалним стандардима родне равноправности, посебно са одредбама Конвенције о елиминацији свих облика дискриминације жена, и препорукама Комитета за елиминисање дискриминације жена који врши мониторинг над применом ове Конвенције. Успоставиће се формални модалитети сарадње са Европским институтом за родну равноправност и унапредити размена добрих пракси са државама Европске уније и другим државама из региона. Унапредиће се информисање јавности о политикама и мерама унапређења родне равноправности у Европској унији.

Показатељ крајњег исхода:	Почетна вредност: <i>Ad hoc</i> сарадња са Европским	Циљана вредност: Обезбеђена континуирана сарадња са Европским	Извор верификације: Извештаји Координационог тела

институтом за родну равноправност, као и са државама ЕУ и државама из региона.	институтом за родну равноправност, као и редовна размена добрих пракси са појединачним државама ЕУ и државама из региона.	за родну равноправност о сарадњи
Базна година: 2015.	Година реализације посебног циља: 2017.	

Мере за реализацију циља:

- Успоставити формалан модалитет континуиране сарадње са Европским институтом за родну равноправност, као и програм за професионално усавршавање стручњака и стручњакиња у Европском институту за родну равноправност, укључивши стручњаке и стручњакиње из Републичког завода за статистику.
- Успоставити редовну размену добрих пракси са Европским институтом за родну равноправност, државама Европске уније и државама из региона.
- Упознавање јавности са политикама и мерама унапређења родне равноправности у Европској унији.
- Упознавање јавности са међународним и регионалним стандардима родне равноправности – са одредбама Конвенције о елиминацији свих облика дискриминације жена и препорукама Комитета за елиминисање дискриминације жена, који врши мониторинг над применом ове Конвенције, као и са Конвенцијом Савета Европе о спречавању и борби против насиља према женама и насиља у породици.
- Упознавање јавности, Европског института за родну равноправност, као и држава из окружења и држава Европске уније са примерима добре праксе у увођењу родних политика у јавне политике у јединицама локалних самоуправа.

5. СПРОВОЂЕЊЕ СТРАТЕГИЈЕ

5.1. Одговорне институције

Држава је одговорна за остваривање, примену и заштиту људских права на основу принципа равноправности и недискриминације и за вођење политике једнаких могућности. Одговорност државе за примену Стратегије и предузимање свих потребних мера произилази из Устава Републике Србије, као и обавеза преузетих ратификовањем Конвенције о елиминацији свих облика дискриминације жена и других међународних и регионалних инструмената о људским правима. Реализација циљева и мера предвиђених овом Стратегијом захтева мултисекторски и координисани приступ свих одговорних институција. Институције одговорне за реализацију ове Стратегије и предвиђених мера су:

- републички органи: Народна скупштина Републике Србије, Влада Републике Србије, министарства Републике Србије, Канцеларија за људска и мањинска права, Канцеларија за сарадњу са цивилним друштвом, Републички завод за статистику, Завод за унапређење образовања и васпитања, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Републички секретаријат за законодавство, Национална служба за запошљавање, Инспекторат за рад, Републички завод за социјалну заштиту, Републички фонд за здравствено осигурање, Национални савети националних мањина, Правосудна академија;
- јавна предузећа Републике Србије и АП Војводине;
- установе образовања, установе социјалне заштите;
- Регулаторно тело за електронске медије, медији;
- покрајински органи: Влада АО Војводине, Скупштина АП Војводине, Покрајински секретаријати;
- локални органи власти градова и општина;
- привредне коморе, синдикати, удружења послодаваца, привредна друштва;
- институционални механизми родне равноправности на републичком, покрајинском и локалном нивоу, укључујући женске одборничке и парламентарне мреже.

С обзиром на то да се политика једнаких могућности и родне равноправности може успешно водити само уз партнерство свих сектора друштва – органа јавне власти, пословног сектора и цивилног сектора, неопходно је да се у процес примене Стратегије укључе сви релевантни актери, нарочито цивилни сектор. Кључни партнери у примени ове Стратегије су Стална конференција градова и општина, женске организације и друге организације цивилног друштва. У Плану активности ће се прецизирати начин сарадње са организацијама цивилног друштва.

5.2. Координација, праћење и извештавање

Активностима на изради пратећег Плана активности за примену ове Стратегије, као и спровођењем мера из Плана, управљаће Координационо тело за родну равноправност. Имајући у виду вишесекторалност ове Стратегије, успоставиће се међуресорна сарадња и заједничко деловање свих институција одговорних за реализацију предвиђених мера и оперативних активности, посебно између јавног, приватног и цивилног сектора, на

националном, покрајинском и локалном нивоу. Ради обезбеђења ефикасног заједничког деловања, израдиће се План комуникације Координационог тела за родну равноправност.

Пратећим планом активности утврдиће се оперативне активности које треба да се предузму у циљу спровођења мера предвиђених Стратегијом, као и одговорне институције, рокови и потребна средства за спровођење тих активности. Ради обезбеђивања ефикасне примене Стратегије и усклађивања оперативних активности са новонасталим околностима и уоченим потребама за ревизију појединих мера, израдиће се два плана активности. План активности ће се прво израдити за наредни трогодишњи период, период од 2016. до 2018. године (План активности за спровођење Националне стратегије за родну равноправност за период 2016.-2018.). На основу евалуације примене овог плана активности биће израђен план активности за наредни период, од 2019. до 2020. године.

Координационо тело за родну равноправност је одговорно за праћење и оцењивање успешности примене ове Стратегије и пратећих планова активности. Координационо тело ће успоставити механизам континуираног прикупљања појединачних извештаја свих одговорних институција. Институције одговорне за примену Стратегије и пратећих планова активности достављаће Координационом телу за родну равноправност периодичне шестомесечне извештаје о спроведеним активностима. По потреби и по налогу Координационог тела, одговорне институције ће достављати и додатне извештаје и податке. Континуирано ће се прикупљати и други релевантни извештаји, као што су извештаји Повереника за заштиту равноправности, Заштитника грађана, Покрајинског омбудсмана, извештаји женских организација и других организација цивилног друштва. Координационо тело ће припремати годишњи извештај уз оцену успешности примене Стратегије са предлозима за евентуалне измене и достављати га Влади до 31. марта текуће године за претходну календарску годину.

Ради мерења ефеката примене Стратегије урадиће се две евалуације, једна након две године примене Стратегије и једна на крају стратешког периода.

На крају стратешког периода Координационо тело за родну равноправност ће припремити финални извештај уз финалну оцену успешности примене ове Стратегије и доставити га Влади најкасније до 31. јула 2021. године.

ПРИЛОГ 1.

Извори статистичких података

1. Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, *Положај жене у Србији у 2014 – чињенице које демантују ставове*. Информација за медије, Београд, 25. септембар 2014.
2. Република Србија. (2014). *Други национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији: Преглед и стање социјалне искључености и сиромаштва за период 2011 – 2014. године са приоритетима за наредни период*, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, октобар 2014.
3. Републички завод за статистику. (2013). *Коришћење времена у Републици Србији 2010/2011*, Београд: Републички завод за статистику.
4. Републички завод за статистику. (2014). *Демографска статистика у Републици Србији, 2013*, Београд: Републички завод за статистику.

5. Републички завод за статистику и УНИЦЕФ. (2014). *Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце у Србији, 2014*, Београд: Републички завод за статистику и УНИЦЕФ.
6. Републички завод за статистику. (2015). *Жене и мушкарци у Републици Србији, 2014*, Београд: Републички завод за статистику.
7. Републички завод за статистику. (2014). „Анкета о радној снази у Републици Србији, 2014“, *Билтен*, 593, Београд: Републички завод за статистику.
8. Републички завод за статистику. (). *Анкета о радној снази, II квартал 2015*, Београд: Републички завод за статистику.
9. Републички завод за статистику. (). *Основни скупови становништва старости 15 и више година према радној активности, на годишњем нивоу*, <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=24>
10. Републички завод за статистику. *Саопштење за јавност: Процене становништва Републике Србије, 2014*, од 15. јул 2015.

Извештаји, зборници мишљења и препоруке независних државних органа који штите права грађана и грађанки

1. Заштитник грађана. (2014). *Посебан извештај Заштитника грађана о примени Општег и Посебних протокола за заштиту жена од насиља*, Београд.
2. Заштитник грађана. (2011). *Посебан извештај о ситуацији породичног насиља над женама у Србији*, Београд.
3. Заштитник грађана. (2015). *Редован годишњи извештај Заштитника грађана за 2014. годину*, Београд.
4. Петрушић, Н. (ур.) (2011). *Зборник мишљења, препорука и упозорења за заштиту равноправности*, Београд, Повереник за заштиту равноправности.
5. Петрушић, Н. (ур.) (2013). *Дискриминација на основу пола и родног идентитета: зборник мишљења, препорука и упозорења Повереника за заштиту равноправности*, Београд: Повереник за заштиту равноправности.
6. Петрушић, Н. (ур.) (2013). *Дискриминација у области рада и запошљавања: зборник мишљења, препорука и упозорења Повереника за заштиту равноправности*, Београд: Повереник за заштиту равноправности.
7. Петрушић, Н. (ур.) (2013). *Зборник мишљења, препорука и упозорења за заштиту равноправности*, Београд, Повереник за заштиту равноправности.
8. Повереник за заштиту равноправности. (2012). *Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2011. годину*, Београд: Повереник за заштиту равноправности.
9. Повереник за заштиту равноправности. (2013). *Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2012. годину*, Београд: Повереник за заштиту равноправности.

10. Повереник за заштиту равноправности. (2014). *Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2013. годину*, Београд: Повереник за заштиту равноправности.
11. Повереник за заштиту равноправности. (2015). *Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2014. годину*, Београд: Повереник за заштиту равноправности.
12. Покрајински омбудсман. (2011). *Право на здравствену заштиту жена*, Нови Сад.
13. Покрајински омбудсман. (2015). *Извештај Покрајинског заштитника грађана – омбудсмана за 2014. годину*, Нови Сад.

Преглед коришћених истраживања и студија

1. Avlijaš, S., Ivanović, N., Vladisavljević, M. and Vujić, S. (2013). *Gender Pay Gap in the Western Balkans Countries: Evidence for Serbia, Montenegro and Macedonia*, Belgrade: FREN Foundation for the Advancement of Economics, pp. 63-96.
2. CeSID, UNDP и Повереник за заштиту равноправности. (2013). *Извештај о истраживању јавног мњења „Однос грађана према дискриминацији у Србији“*, Београд, Повереник за заштиту равноправности.
3. CeSID, UNDP и Повереник за заштиту равноправности. (2012). *Извештај о истраживању јавног мњења „Однос грађана према дискриминацији у Србији“*, Београд, Повереник за заштиту равноправности.
4. Ipsos Strategic Marketing, UNDP и Повереник за заштиту равноправности. (2013). *Истраживање: Однос представника органа јавне власти према дискриминацији у Србији*, Београд: Повереник за заштиту равноправности.
5. Авлијаш, С. (2012). *Родна анализа одабраних државних мера за подршку предузетништву у Србији*, Београд: Програм Уједињених нација за развој.
6. Арандаренко, М., Жарковић-Ракић, Ј., Владисављевић, М. (2012). *Од неактивности до запослености: Анализа утицаја јавних политика и фактора који утичу на неактивност – могућности за раст активности и запослености у Србији*, Београд, ФРЕН.
7. Бабовић, М. (2012). *Полазна студија о предузетништву жена у Србији*, Београд: Програм Уједињених нација за развој.
8. Бабовић, М. (2014). *Положај жена у бизнис сектору у Србији – студија*, Београд: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања.
9. Бабовић, М., Гинић, К. и Вуковић, О. (2010). *Мапирање породичног насиља према женама у Централној Србији*, Београд: SeCons.
10. Балон, Б. (ур.) (2014). *Положај жена у оружаним снагама у државама Западног Балкана*, Београд: UNDP/SEESAC.
11. Батак, М. (2014). *Усклађивање приватног и професионалног живота – студија већих приватних фирми у Србији*, Београд.
12. Баћевић, Ј., Благојевић, Ј., Духачек, Д. и др. (2010). *Анализа родне димензије у високошколском образовном материјалу*, Београд: Центар за студије рода и политике, Универзитет у Београду - ФПН и Програм Уједињених нација за развој.

13. Бацановић, В. (2014). *Учешће жена у одлучивању на локалном нивоу*, Београд: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања.
14. Бацановић, В. и Пајванчић, А. (2010). *Капацитети политичких странака у Војводини за остваривање родне равноправности*, Нови Сад: Завод за равноправност полова.
15. Бекер, К. (2012). *Медији у Србији: од дискриминације до равноправности*, Београд: Повереник за заштиту равноправности.
16. Бјелош, М. и Скрозза, Т. (2013). *Независни извештај о спровођењу НАП-а за примену Резолуције СБ УН 1325 у Србији: јул 2012 – јул 2013*, Београд: Београдски центар за безбедоносну политику.
17. Благојевић Хјусон, М. (2012). *Жене и мушкарци у Србији: шта нам говоре бројеви?*, Београд: Програма УН за развој.
18. Благојевић Хјусон, М. (2012). *Родни барометар у Србији: Развој и свакодневни живот*, Београд: UN Women.
19. Благојевић, М. (2010). *Жене на селу у Војводини: свакодневни живот и рурални развој (резултати анкетног истраживања)*, Нови Сад: Завод за равноправност полова.
20. Богданов, Н., Томановић, С., Цвејић, С., Бабовић, М. и Вуковић, О. (2011). *Пристап жена и деце услугама у руралним областима Србије и предлог мера за унапређење стања*, Београд: SeCons.
21. Влаовић, К. (2015). *Женско предузетништво у Европској унији*, мастер рад (необјављено), АЦИМСИ Центар за европске студије и истраживања, Универзитет у Новом Саду.
22. Госпић, Н. (ур.) (2014). *Истраживање о улози знања из области ИКТ и положаја жена на тржишту рада*, Београд: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања.
23. Група аутора – IPSOS Strategic Marketing. (2014). *Родна равноправност у Србији*, Београд: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања.
24. Група аутора. (2006). *Истраживање о укључености ромске деце у систем*, Београд: УНИЦЕФ.
25. Група аутора. (2010). *Прилози за унапређење стратешког и правног оквира у области насиља у породици*, Београд: Пројекат „Борба против сексуалног и родно заснованог насиља“, Управа за родну равноправност, Министарство рада, запошљавања и социјалне политике.
26. Група аутора. (2013). *Истраживање: Заступљеност родне равноправности у акционим плановима за младе (Босна и Херцеговина, Република Србија, Република Хрватска)*, Сарајево: Фондација ЦУРЕ.
27. Докмановић, М. (2014). „Успостављање подржавајућег окружења за женско предузетништво у Србији пред приступањем у ЕУ“, Матејић, В. (ур.) Тематски зборник радова 21. научног скупа „Технологија, култура и развој“, Београд: Удружење Технологија и друштво.
28. Докмановић, М. и Ђурић Кузмановић, Т. (2012). *Смернице за увођење родног буџетирања на националном нивоу у Републици Србији*, Београд: Управа за родну равноправност Министарства рада, запошљавања и социјалне политике.

29. Ђорић, Г., Жунић, Н. и Обрадовић-Тошић, Т. (2010). *Образовање за родну равноправност: Анализа наставног материјала за Грађанско васпитање*, Београд: Програм УН за развој.
30. Ђурић Кузмановић, Т. и Докмановић, М. (2014). „Програмско родно буџетирање у Србији – поуке и изазови“, *Пословна економија*, 2014/2, Нови Сад, Сремска Каменица: Факултет пословне економије., стр. 53-74.
31. Игњатовић, С., Пантић, Д., Бошковић, А. и Павловић, З. (2010). *Грађанке и грађани Србије о родној равноправности – јавно мњење Србије о родној равноправности* Београд: Управа за родну равноправност, Министарство рада, запошљавања и социјалне политике.
32. Игњатовић, Т. и Дробњак, Т. (ур.) (2014). *Анализа усклађености законодавног и стратешког оквира Републике Србије са Конвенцијом Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици – основна студија*, Београд: Аутономни женски центар.
33. Игњатовић, Т. и Пешић, Д. (2012). *Ризици од сиромаштва за жене са искуством насиља*, Београд: Аутономни женски центар.
34. Илеш, М. (2014). *Терминологија родне равноправности на енглеском, српском и мађарском језику – упоредна критичка анализа*, Нови Сад: Завод за равноправност полова.
35. *Истраживање вишеструких показатеља жена и деце у Србији*. (2014). Београд: Републички завод за статистику и УНИЦЕФ.
36. Јакоби, Т., Лукић, М. и Марковић, М. (2012). *Истраживање: Медији и дискриминација у Србији*, Београд: Повереник за заштиту равноправности.
37. Куртић, В. и Стојановић, С. (ццц), *Спровођење мера за унапређивање здравља и здравствене заштите Ромкиња по конкурсима Министарства здравља – искуства*, Ниш: Женски простор.
38. Лазаревић, Г. (2012). *Укључивање политике родне равноправности у буџетске реформе – родно буџетирање*, Београд: Управа за родну равноправност, Министарство рада, запошљавања и социјалне политике.
39. Линдгрен, М. и Николић-Ристановић, В. (2011). *Жртве криминалитета – међународни контекст и ситуација у Србији*, Београд: Организација за европску безбедност и сарадњу, Мисија у Србији.
40. Милошевић-Ђорђевић, Ј., Делић, А. и Баронијан, Х. (2014). *Истраживање о самохраним родитељима, другим типовима породица и неформалној запослености у Србији*, Београд: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања.
41. Милошевић-Ђорђевић, Ј., Делић, А. и Баронијан, Х. (2014). *Истраживање о самохраним родитељима, другим типовима породица и неформалној запослености у Србији*, Београд: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања.
42. Министарство привреде, Национална агенција за регионални развој. (2014). *Извештај о малим и средњим предузећима и предузетништву за 2013. годину*, Београд.
43. Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Ipsos Strategic Marketing. (2014). *Истраживање: Родна равноправност у Србији, 2014*.

44. Митровић, Б. (2012). *Родна неједнакост на позицијама одлучивања у Србији*, Београд: Управа за родну равноправност, Министарство рада, запошљавања и социјалне политике.
45. Николић-Ристановић, В. (ур.) (2010). *Насиље у породици у Војводини*, Нови Сад: Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова.
46. Николић-Ристановић, В., Ђопић, С., Николић, Ј. и Шаћири, Б. (2012). *Дискриминација жена на тржишту рада у Србији*, Београд: Виктимолошко друштво Србије.
47. Перић, Т. (2012). *Остваривање људских права Ромкиња у Републици Србији: Анализа примене постојећих институционалних мера*, Ниш: Женски простор.
48. Петрушић, Н. и Константиновић Вилић, С. (2010), *Породичноправна заштита од насиља у породици у правосудној пракси Србије*, Београд: Аутономни женски центар, Београд и Женски истраживачки центар за едукацију и комуникацију, Ниш.
49. Рашевић, М. (ур.), *Демографски преглед*, година XIV, бр. 54, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Центар за демографска истраживања Института друштвених наука.
50. Секулић, Ј. (2012). *Усклађивање приватног и професионалног живота – студија доступности социјалних услуга на локалном нивоу*, Београд: Управа за родну равноправност, Министарство рада, запошљавања и социјалне политике.
51. Стојановић, С. и Quesada, К. (2010). *Род и реформа сектора безбедности у Републици Србији*, Београд: Београдски центар за безбедоносну политику.
52. Грифковић, М., Миковић, Ј. и Станковић, И. (2014). *Извештај „Једнаке шансе за боље могућности Рома и Ромкиња у борби против дискриминације“*, Београд: Повереник за заштиту равноправности.
53. Ђериман, Ј., Духачек, Н., Перишић, К., (2015). *Истраживање родно заснованог насиља у школама у Србији*, Београд: Центар за студије рода и политике, Универзитет у Београду - ФПН и УНИЦЕФ.
54. Удружење „Једнаке могућности“. (2012). *Смернице и контролне листе за доносиоце одлука у вези са спровођењем и поштовањем родне равноправности*, Београд: Управа за родну равноправност Министарства рада, запошљавања и социјалне политике.
55. Удружење „Једнаке могућности“. (2014). *Упоредна студија о релевантној пракси у родној равноправности у пословању*, Београд, http://www.gendernet.rs/files/Istrazivanje/Uporedna_studija_-_10032014_FINAL.pdf
56. Управа за родну равноправност, Министарство рада, запошљавања и социјалне политике. (). *Резултати истраживања о улози ИКТ на положају жена на тржишту рада*, http://www.gendernet.rs/files/Istrazivanje/rezultati_istrzivanja_-_IKT_i_polozaj_zena_na_trzistu_rada_-_cirilica_5.pdf
57. Хемон Ђерић, А. (2014). *Политика једнаких могућности у Европској унији и Аутономној Покрајини Војводини – родна равноправност и дискриминација у домену запослења*; Нови Сад: Завод за равноправност полова.
58. Хјусон, М. и Баћановић, Б. (2014). *Родна равноправност у Србији 2014: анализа стања у области економије*, Зборник ИКСИ, 2/2014.

ПРИЛОГ 2.

Извештај са консултативног процеса за израду Националне стратегије за родну равноправност

Координационо тело за родну равноправност Владе Републике Србије отпочело је процес израде Стратегије за родну равноправност за период 2016/2020. године. Уредбом Владе Републике Србије формирана је Радна група за израду Стратегије. Уз подршку Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва одржан је низ консултативних састанака са различитим актерима/кама друштва.

Консултативни састанак са организацијама цивилног друштва, на коме су добијене прве идеје за правац израде будуће Стратегије, одржан је 27. јула 2015 године. У периоду од 08. септембра до 05. октобра у сарадњи са Сталном конференцијом градова и општина одржани су консултативни састанци у девет градова Србије (регионалних центара) и то у: Нишу, Новом Пазару, Крушевцу, Врању, Бору, Шапцу, Ужицу, Новом Саду и Суботици. Састанцима су присуствовали представници и представнице локалне самоуправе (из локалне управе), одбора за родну равноправност, представници и представнице локалних институција, медија, као и представнице и представници цивилног сектора из градова у којима су се одржавале консултације. Захваљујући сарадњи са Сталном конференцијом градова и општина, која је прослеђивала информације о консултативном процесу кроз своју мрежу тела и сарадника/сарадница за родну равноправност, састанцима су присуствовали/присуствовале и представници и представнице тела за родну равноправност из суседних градова и општина. Тако су, поред наведених градова и општина, учесници/учеснице консултација били/е и представнице/представници општина Власотинце, Бабушница, Краљево, Велика Плана, Владичан Хан, Брус, Трстеник, Тићевац, Неготин, Топола, Лесковац, Сента, Панчево, Зрењанин, Бечеј, Ковачица, Бачки Петровац, Бачка Паланка, Владимирци, Сремски Карловци, Аранђеловац, Кула. У Новом Саду и Суботици консултацијама су присуствовали/е и представници/представнице Скупштине Аутономне покрајине Војводине, а у Крушевцу и Нишу народне посланице из тих градова.

Укупан број представница и представника тела за родну равноправност, институција, општинске управе и цивилног сектора, који је присуствовао консултацијама, је 236.

Консултације су у свим градовима организоване у згради Градске скупштине или управе, а догађај су проpratили и локални медији.

Ток консултативних састанка

Представница Координационог тела, експерткиња и представница Сталне конференције градова и општина представљале су тим који је водио процес консултација, а саме консултативне састанке је фацилитирала Биљана Малетин Уљаревић.

На почетку свих консултативних састанака присутни/присутне су поздрављени/е од стране представника/представница локалних власти (у сваком граду различито: од председника/председнице локалне скупштине у Ужицу и у Новом Пазару, градског већника у Врању, Бору и Шапцу, помоћнице градоначелника у Крушевцу до председнице Одбора за

родну равноправност у Новом Саду, Суботици и Нишу). Присутне би затим поздравила представница Координационог тела за родну равноправност Владе Републике Србије, и то саветница потпредседнице Владе за родна питања, др Бранка Драшковић, у Новом Пазару, представница стручне службе Координационог тела, Јасна Вујачић, у Бору и председница Радне групе за израду Националне стратегије за родну равноправност, Мира Марјановић. У свим градовима присутнима се, такође, обраћала и Розета Алексов, координаторка за питања родне равноправности у Сталној конференцији градова и општина.

У уводним излагањима је истицана важност процеса израде Стратегије за родну равноправност, решавања ових питања у контексту европских интеграција земље, а представљени су и други процеси који се односе на ову област (израда новог Закона о родној равноправности, иницијативе за увођење родног буџетирања, евалуација претходне стратегије и сл.). Такође, истакнуто је и да је демократска, ефикасна и модерна локална самоуправа она којој су грађанке и грађани на првом месту и која креира локалне политике у складу са потребама својих грађана и грађанки, што није могуће без увођења родне перспективе и разумевања да жене и мушкарци, девојчице и дечаци имају различите улоге у заједници – тиме и различито виде кључне проблеме и често имају потребу за различитим услугама и сервисима.

Сам процес консултација водила је Биљана Малетин Уљаревић. Она је на почетку дала кратак увод о важности стратегија и стратешког промишљања у процесу управљања државом, али и у креирању важних промена у друштву. Истакла је да је стратешко промишљање важније од самог плана као документа, али и да стратегија има вишеструку функцију – да служи као средство управљања, комуникације и дијалога са окружењем, сталне рефлексije и преиспитивања. Консултанткиња би затим отвараола дискусију позивајући присутне да одговоре на питања: *Докле смо стигли? Шта су кључни проблеми? Које области мора или треба да обухвати нова Стратегија? Зашто баш те области?*

Кључна питања разрађена су потпитањима: *Шта је најважнији циљ (оптти) који треба постићи, шта је то што би заиста донело промену, шта треба подржати и наставити са реализацијом, а шта ново треба увести (шта недостаје), како остварити, који су друштвени услови потребни (реални) за реализацију, шта је улога институција и механизма, шта је потребно да би ови механизми били јаки, а шта да се промена деси, ко су кључни партнери?*

У збирном извештају са свих одржаних консултација дат је преглед кључних проблема и изазова који су наведени током дискусија, као и предлози могућих мера и решења за неке од проблема; у појединачним извештајима са сваког консултативног састанка дат је детаљан преглед дискусије.

Оно што је заједничко свим дискусијама је да су се као **кључни проблеми** издвојили економски положај жена, жене на тржишту рада и здравље жена. И даље су актуелне и важне теме смањење насиља према женама и политичка партиципација. Као **нове теме** појавиле су се: тема људске безбедности (став да насиље у породици треба гледати у том контексту и наставити примену Резолуције 1325), жене у спорту, транспорт као важан сервис који нарочито недостаје женама које живе на селу, целокупан положај жена на селу, положај ромских жена, жена са инвалидитетом, жена друге сексуалне оријентације и генерално вишеструко маргинализованих жена или жена из рањивих група тј. ситуација рањивости.

Област – изазови у тој области	Предлози мера и решења
Економска позиција жена На свим консултацијама наведена као кључно питање. Жене немају имовину. Не поседују довољно знања и вештина за вођење послова нити за даље запошљавање. Посебно су у проблему жене 45+. Боловање и услови рада за жене пољопривреднице. Здравствено осигурање за жене у пољопривреди и децу чији су родитељи пољопривредници. Пензије за жене са села. Нема сервиса за чување деце на селу, нити других услова развијених као у граду (нпр. играонице за децу и сл.). Пласирање производа који произведу жене на селу. Оне које су „једном ногом на њиви, једном на магистали” имају посебан положај. Има центара (села) која се итекако могу оживети. Недостатак транспорта, вртића, установа културе на селу. Проблем је што жена не може да буде власница дела имања. Не могу и муж и жена бити власници сеоског газдинства; често се онда осигурава дете, а не жена. Повезати проблематику жена из градских и сеоских средина, не упадати у замку бављења само проблематиком формалног запошљавања и урбаних жена. На селу постоје велике економске разлике између жена и мушкараца (одрицање од наследства). Висока стопа незапослености – регионалне разлике (највише Тутин и Нови Пазар). У стратегијама и плановима запошљавања посебно узимати у обзир позицију вишеструко маргинализованих жена.	Субвенције за жене које живе на селу, услов за субвенције је да се имање води на жену. Положај жена на селу повезати са другим стратегијама – (везано за рурални развој, пољопривреду, саобраћај, образовање). Да унапређење положаја жена на селу буде посебан део Стратегије. Да се рад жена на селу посматра као ресурс, препознати менаџерке сеоских газдинстава. Да жене са села не буду у истој категорији са Ромкињама, јер постоје значајне разлике у позицијама (није фер ни према једнима ни према другима). Пољопривреда се помиње, али се ништа не ради. Програми запошљавања треба да буду доступни женама са села. Радни стаж за жене са села. Образовање за жене у селима (негде дословце описмењавање). Посебна подршка за села са капацитетима. Недостају информације о програмима, нарочито женама на селу. Пензије за жене које нису биле формално запослене. Подстицај родитељства за очеве. Развијање сервиса за чување деце.

Разлике у зарадама на истим функцијама. Труднице на тржишту рада су у посебно неповољном положају. У појединим регионима велика незапосленост жена због затварања „гиганата”. Нема правих података о предузетништву. Више незапослених жена него мушкараца и више нестручних жена. Родне улоге су препрека за предузетништво жена. Подршка женама у бизнису не постоји. Максималан број запослених у јавном сектору, велики проблем са решењима, нису била консултована тела за РР Не чује се глас незапослених жена. Погрешне преквалификације. Баланс породица-посао је огроман изазов.	Социјалне задруге Жене које су преживеле насиље имају приоритет приликом запошљавања. Мере за изједначавање зарада. Развој женског предузетништва – бољи програми и нови фондови. Фондови за предузетништво треба да буду на локалном нивоу, да неко из Већа посебно о томе мисли Социјално предузетништво је шанса за жене. Подршка дефицитарним занимањима – неопходна је боља веза министарства просвете и привреде. Запошљавање младих жена је проблем, као и питање да ли ће рађати.
Здравље жена	
Директно је повезано са економским положајем жена. Рак грлића материце као најчешће обољење. Недовољна свест жена о томе да треба да брину о свом здрављу. Доступност здравствених услуга (затварање здравствених станица, нема превоза, жене немају здравствено осигурање) – у свим градовима поменуто !!! Пример неадекватних мера – скрининг у Крушевцу: од 19.000 жена свега 15% се прегледало, огроман број жена је без здравственог осигурања. Услови у породицима су скандалозни. „Недостаје здравствена заштита на селу (некад је постојала), децу морамо да доводимо у град, чекамо сатима!”	Извештаји из здравствених центара сегрегирани по полу да буду доступни Саветима за РР. Да превентивни прегледи буду бесплатни за све жене, чак и за оне које немају осигурање. Потребно је поједноставити процедуре. Домаћице треба да имају здравствене књижице. Вратити здравствене станице у сел , као и неке од специјалистичких ординација. Повећати права на превентивну заштиту, повећати мрежу ординација. Здравље мора бити политичка и друштвена тема, те институције тако треба и да се понашају (позитиван

Одлуке о затварању здравствених амбуланти на селима су кобне у неким крајевима.	пример: ДЗ Ниш)
Социјална права	
Мало средстава из програма социјалне заштите и мали обухват (неким групама посебно тешко, нпр. Самохране мајке морају тужити властите родитеље да би добиле средства) Положај самохраних родитеља, посебно мајки Старе жене , недовољно сервиса	Да буде много више “државе” него до сада Јачање социјалне државе је неопходно.
Образовање	
Недовољно праћење стандарда рада у образовању (које се вредности емитују, однос према ђацима и сл.). Недовољно едукације на тему РР у школама. Просветни кадар је недовољно упознат са темом . Потребно је дуално образовање. Уџбеници и начин на који се предаје су и даље проблем, нема довољно позитивних модела у уџбеницима.	Укључити канцеларије за младе у програме. Афирмативне мере – да девојке студирају машинство, електротехнику. Усклађивање тржишта рада и образовања. Програм РР треба да почне у предшколским установама. Приступ вртићима за сву децу. Просветни радници треба да буду едуковани и за тему РР и за тему насиља. Да се врати „школски спорт“ и прилагоди девојчицама.
Насиље у породици /над женама	
Недостаје заштита жртава, која не сме бити само тренутно реаговање, нема програма за „ресоцијализацију”, враћање на тржиште рада, подршке за самостални живот и сл. Тренутне активности више санирају последице насиља, треба увести свеобухватније мере, нарочито оне које оснажују жену. Сигурне куће изолују жене. Унапређено је реаговање институција.	Да буде разматрано у контексту људске сигурности/безбедности и да то буде нова тема у Стратегији. Потребно је доношење Закона. Обавезно увести финансирање рада СОС телефона. Боље повезивање институција за заштиту од насиља у породици. Да СОС телефони из женских организација буду део националне мреже СОС телефона, по угледу на Војводину.

	Да насиље према женама обавезно буде споменуто у Стратегији, без обзира на посебну стратегију. Програми превентиве у средњим школама. Програми против интернет насиља. Потребни програми за жене након преживљеног насиља.
Медији и култура	
„Слабо и лоше представљање жена”. Непријатељи жена, скандалозно извештавање „Више бих волела да „Блиц“ другачије приказује жене него што води кампању <i>Заштитимо жене – лицемерно</i>”. Невидљивост жена у култури и њиховог доприноса. Недостатак културних садржаја за жене, неприступачност ових садржаја. Ријалити програми ојачавају стереотипе о женама. Доминација старлета у медијима. Начин на који се извештава о политичаркама.	Санкционисати „некоректне“ медије. Потребне улазнице с попустом, више гостовања у мањим местима и градовима Медији треба да добијају средства из конкурса за цивилно друштво и да се подстакну да производе едукативне садржаје и оне усмерене на промене стереотипа.
Политичка партиципација	
У неким крајевима и даље је „породично гласање”. Жене су у месним заједницама мало заступљене, а веома је значајно да буду у тим телима (повезано са недостатком сервиса за жене); тамо где има жена, месне заједнице другачије раде. Имамо жене у власти, али не и „женску политику”. Жене у странкама су под „великим утицајем партија”. Чак и кад су у позицији моћи, жене су више марионете. Локалне самоуправе се не труде око политичке партиципације и не поштује се	Кампање за месне заједнице. Квоте за извршну власт – промена закона. Законски обавезати странке да имају форуме жена и да морају да се баве питањима родне равноправности. Тражити паритет 50%, а не квоту од 30%. Потребна је едукација мушкараца у извршној власти. Стална тема за одборнице треба да буде буџет.

квота од 30%. Грађани и грађанке су веома неинформисани о кључним темама (одговорност локалних власти), систем се бави само собом. Политика (партијске борбе) на погрешном месту, нпр. због партијских сукоба није долазио мамограф у Ћићевац. Смањује се број жена у локалним парламентима након избора и „прекомпоновања” власти. Жене су на листама само зато што по закону морају бити. Жене у политичким странкама су посебна тема, странке су и даље велика препрека. Нема жена у извршној власти. Политичка партиципација је једина област у којој се види помак у положају жена!	
Родна перспектива -и институционални механизми	
„Важно је да имамо нови Закон о РР“. “У пограничним деловима државе се веома добро види у којој мери је централизован систем”. Недостатак „кровне стратегије развоја државе“ је проблем и за стратегију РР. Добре праксе из претходног рада Савета за РР не преносе се у следећи мандате, нема чланица из претходног сазива. Питање да ли је Координационо тело могло да реагује у случају одласка жена у пензију пре времена Нејасно је како ће се стратегија мењати ако се испостави да је неадекватна након нпр. годину дана. Тела за РР немају подршку локалне администрације за рад. Није довољно транспарентно шта су резултати претходно спроведене стратегије. Досадашња стратегија није била видљива.	Да нова Стратегија и Закон буду у сагласности. Регулисати „вертикалу надлежности”. Да локални савети за РР имају надзор , да буду у обавези да предају годишње извештаје (не само на локалном нивоу него и вертикално), тј. да се обавежу на годишњу евалуацију. Да Закон обавезе политичке странке на обавезно бављење темом. Да постоји обавеза да се обезбеди институционални континуитет Савета. Да у рад Савета за РР буду укључени и мушкарци. Да родно буџетирање обавезно буде препознато у Стратегији. Да се у Стратегији препознају регионалне разлике – у односу на њих дефинисати приоритете и пружити регионима прилику да се прилагођавају свом контексту. Да се кроз Закон о буџету посебно

	утиче на издвајање за женски спорт. Инсистирати на сарадњи ОЦД при дефинисању механизма за РР. Поштовати препоруку Поверенице о родно сензитивном језику. Вертикално и хоризонтално повезивање актера за реализацију Стратегије. Важно да се у новој Стратегији задржи део назива „побољшање позиције жена”. Уредити и обавезати на вођење родно сентитвне статистике на локалном нивоу. Едуковати све локалне службенике на ову тему. Да се закон о РР имплементира са Законом о локалној самоуправи, да локална самоуправа обавезно једном годишње расправља о резултатима у овој области. Да постоји обавеза да се одборници едукују о родном буџетирању. Да запослени у општини имају обавезу да учествују у раду тела за РР. Да координационо тело има чвршћу везу са локалним телима (да буде јасно ко је задужен за који регион). Да тело за РР буде дефинисано Законом о локалној самоуправи. Фокусирати се на мањи број циљева у Стратегији. Усмерити се на рад на практичним политикама. Важна улога жена на руководећим позицијама. Већа овлашћења локалним самоуправама за оснаживање жена. Стратегија треба да обухвати делове који се односе на лични и професионални развој жена, као и на побољшање положаја у одређеним

	областима. Проширити методологију за прикупљање података на локалном нивоу. Потребно је одредити особу за РР у свакој општини или тело које ће учествовати у раду извршне власти. Правити краткорочне планове, процењивати учинак на годишњем нивоу. У оквиру сваке управе на локалном нивоу треба да буде одређена особа за РР.
Вишеструко маргинализоване жене	
Жене у Новом Пазару су припаднице верске и етничке мањине, а нпр. у исто време трпе насиље. Социјалне карте су различите у различитим деловима Србије (ако их има). Младе жене и девојке треба да буду посебна група у Стратегији. Положај Ромкиња је и даље тежак, реадмисија представља велики изазов; нема довољно података о томе. Рани бракови Ромкиња су посебна тема, образовање и даље представља проблем. Жене са инвалидитетом су у лошој позицији на тржишту рада, њихово учешће је незнатно у овом тренутку. Има више школованих Ромкиња него раније, али их нема много на тржишту рада. Тежак положај мајки са децом које имају тешкоће у развоју или децу са инвалидитетом. Нема информација о правима и услугама за одређене групе жена. Положај старих жена је лош, недовољно су видљиве. Важно је како ће стратегија третирати националне мањине (Словакиње). Бивше затворенице као маргинализована група.	Стратегија мора узети у обзир вишеструку маргинализацију. Узети у обзир регионалне разлике (у различитим регионима различите групе жена су у неповољном положају). Направити нови софтвер за ЦСР. Национални савети треба да препознају позиције жена.

Самохране мајке са инвалидитетом. Жене друге сексуалне оријентације такође треба да буду видљиве у Стратегији.	
Друштвени положај жена	
Недостаје перцепција о положају жена Патријархалне норме. Жена је и даље „стуб породице”, али не и она која доноси одлуке. Жене у спорту су непрепознате, мала су финансијска издвајања за њих. Жене не знају своја права. Транспорт је кључна тема за жене у Србији. Недостаје женска солидарност. Нема информација о правима. Висока стопа дискриминације и распрострањених стереотипа (нпр. у истраживању спроведеном у Новом Саду 70% испитаника/испитаница сматра да женама није место у науци). Везати „женска“ питања за развој, каква равноправност жена ако неко нема водовод? Положај жена је гори него пре десет година, растуће сиромаштво је велика претња. Мобинг, дискриминација, патријархална култура. Жена је преоптерећена у породици! Девојчице желе да буду старлете, премало је модела које виде. Миграције – жене одлазе више (Бор, Неготин).	Важност отварања различитих сервиса, свега што „жену изводи из куће”. Да држава разуме улогу цивилног сектора. Да мушкарци буду препознати у Стратегији, увести мере за „сензибилизацију мушкараца”. Подизање свести о РР код жена, треба да знају да користе своја права. Важна сарадња између цивилног и јавног сектора и треба да се уважава допринос цивилног сектора. Важне су кампање против стереотипа. У већој мери финансирати ОЦД које се баве овим темама. Обезбедити генерацијски трансфер знања. Вратити нека решења из социјализма (не копирати увек Шведску).